नं० ४६२८

नाम- मुक्ति महानन्दकथा

कर्त्ता - x

पत्र संख्या ३७ पत्राणि सं. x

विषय० - तंत्रम्

मुक्तिमहानन्दकथा

४९१८

Missing:
1, 2, 3, 4, 5 & 6

इत्यंशयति व्याख्यास्यमानसतत्त्वया बिन्द्वादिप्रमेयपरिपाट्या वचेवक्रपयामेदाभे
दप्रमेयेश्वरसदाशिवानाश्रिता दीक्षाकांडवर्तिनात्वयेपरावस्थितात्क्रमात्
मेसालिग्रायांसर्गास्थितिसंहारेशास्त्रावतारानाभासयति उमानाथाक्रिमत्त्वश्रवो
रेत्रयथाक्रिवक्रपरमार्थतयाभेवेत्यर्थीतोन परासोहितयास्वात्ममयीऊर्वेमे
वयथतोन भगवतेबकृतयस्यपरार्थद्वारेणयावात्स्फारो व्याख्यातः सोस्य
भगवतः सर्वथवामेदेनेवोतःस्थितत्वयेभगवांसदायेपंचविधकृत्यकार्येश्व
यथाक्रिवक्रान्माकसातेश्रयाकाविशुक्तः श्रीवक्त्रोत्तोनिकलतानि निष्क्रा
प्रवोधाः कालाः शाक्तयोयस्मात्कलनाद्यागपश्चानिष्क्रांतेप्रमेयद्वयर्थः प्रणव
कारेकारमकारबिन्द्वादिकलायोगप्रकलसकलसाधवोधनीयवस्तुतोनिष्क
लानाहतध्वनिपरमार्थत्वान्निष्कलः यद्वत्थानि सत्गुणः सकलोलोयोनिगुणो
निष्कलाधिष्ठानत्वलभेपचराहस्यप्रकटनेन डायमेयायपश्चकार्यजगारमिलाषिणो
येप्रकाशप्रकाशनाकलोपुः सप्रकाशाः पवइनितिहिमद्रासकाद्रासामन्यव १

श्री

रिच्छाज्ञानक्रियात्मकमयमेवं विश्वं भावजातं स्वस्वरूपाभिन्नत्वेनोल्लिखितमर्थोग्रहणाति ज
यात्मनस्तन्नामेषां महस्तत् यामहेश्वरोऽस्मि क्रीडा स्फुरति हृदि सदा भासकानां त्रिलो
लोकीकर्मणां भावबोधस्फुरितमनननिविष्टासनविकल्परूपा नमस्ते जगद्गुरु
वार्थ्ययुत्तनपरिपालीमनेनामे विधेयानीत्येव नत्रकर्णो विनयानियदिलोकोयमे
घात्मकया इति विलक्षणमनहमन्निच्छमस्वयमग्राणमहोहमविज्ञानेकिमपि
स्वरूपं प्रतिष्ठितं स्वस्वात्मकेश्वरममासीत् तेन निजेच्छया वल्गमाणानेवेश्वरा
नादिकं विकासयितेन यत्त्वनेत्रमस्म्रुहानिभाभास्वरूपाकिंविश्वम्भैलामात्म
कः स्वैरेणीकृतः स्वयंप्राप्तपराम्रुपदेकारः तदेवमत्र प्रपञ्चितमसमस्तुश्र
मौकावलन्ते प्रजापतिस्तत्र वर्णयन्ति यथा नासदासीन्नो सदासीत्तदानीं
नासीद्रजो न व्योमा परो यदिति तथा न मृत्युरासीदमृतं न तर्हि न रात्र्या अह्न आ
सीत्प्रकेतः आनीदवातं स्वधया तदेकं तस्माद्धान्यन्न परः किंचनास तम आ
सीत्तमसा गूढमग्रेऽप्रकेतं सलिलं सर्वमा इदमिति प्रथममत्र पदार्थः प्रसङ्ग ७

ततो नासीन्निशान्तो विशेषेण विशेषाभावमेवं यथा भूच्चिते स्वात्मकलनावस्थायां
नैव भूत सूक्ष्मदेयमिति तदा नैव भुवनानि जः लोको नासीत् नैव्योमन
सा यदापरो वायुरग्निजलादिकं तदापि नासीत् सर्वं सर्वत्र तन्मन्त्रेण मल
स्थितं तदानीम् रात्रेर्दिवसस्य च स्थितिर्नासीत् यस्तदानीमासीत्तद्दर्शयति
आनीदित्यादिना तदा ह्रीनीयं वस्तु सर्वं विमात्रे स्वयया स्वरूपं विभक्तिव
न्यपस्थादसः अवम यमनसोपि अन्तरूपं प्रवर्तितप्राणमानीतस्य प्राणमे
भूव प्रनमवमसाप्राण प्राणस्यापि प्राणभूतं मनसोपि मनोभूतं यत्तत्तं
वासीदित्यर्थः प्राणस्य प्राण[illegible]चक्षुषश्चक्षुः श्रोत्रस्य श्रोत्रं मनसो यं मन
नो विदुरिति श्रुत्यन्तरात् सदेव सोम्येदमग्र आसीदिति च यत्रापि तदा नासी
न्यादिनान्तं विमर्शीयद्वीनानेहानि सादृश्यानि वचनानि यानि तदन्यवेत
नमः साक्षान्निर्देशेन तदेवाह नमसा आसीत्यादि आदौ नमसा यत्कारणं सत्
नमस्यासीद् नमयमर्थः आद्यनमसोपि यत्कारणं ब्रह्मैव नमसोपि ज्ञानेना

श्री: सीत् यदि किञ्चिद्वृणुयात्तर्हि किं किं मावृणोदिति नासीत् तस्मिन्नपवासीदन्यथा
५ तमसामासीदित्यास्तृकवाकं कस्य शर्मणेऽनेन इति तेनास्तु के तमसा गूढं स्कन्त्रेन
मोघमासीत् तमोऽप्यनुभवगोचरे न बभूव ग्रन्थयानस्मात्परात्यन्तपरः १
किं विनाशोऽनुमेनस्यात् तस्मात्तन्निर्बाधप्रलयात् गहनं गभीरं ग्रन्थ किं विना
यि परस्यापि तमसा नासीदित्यर्थः सर्वभावे विधानमेव यदि स्यात् तर्हि न किं
चना सत इति कर्मसमिदव्यादिति भावः नन्वप्यपि तदानीं विश्वनासीत्
मिकृत्यं न स्यात्किं पूर्वं रहितत्वात्तत्वाप्रपञ्चो निगतः यत्राहि यत्र समस्तक
येन त्रिगर्भं दृष्टिनाशकाः प्रकारान्तरेण विश्वं तदा आसीदिति तेन वा मिति परि
हरति प्रकेतं सलिलं सर्वमा इदं मिति प्रथमसमावकृ भवे तेज्ञानः या णि
वद्गमात्मकं विश्वमासीत् नादिज्ञानं रेत समन्ताद्गमात्मकं रेदं सर्वं दृश्य
सलिलेऽप्रकेतं प्रज्ञाप्रतिज्ञेयम् रसरूपोऽस्यतेरमोघवृन्दः सर्वविदुष्व
व चिदात्मना याविश्वमासीत् तेन तद्रूपणाकारेणानुद्भूतनामरूपमासीत् प्रसा ५

वेनेविदमतत्त्वंपमथोविदमद्भुतथत्वपरमिनुक्तेः एवंविधावस्थासमाधिस्थामिन्नकौ
स्वयापिचेन्यते नत्रह्रिदेहप्राणबुद्ध्यादिबाह्यनीलाद्येनतत्त्वबोधेऽविमर्शाभावे
स्येवमर्त्वजनप्रसिद्धः ओंकारेवद्यानवामितिफलितोर्थः यदुक्तं एतदयमत्तुत
यनलिनिजेस्तुयासकलमिदंजगतस्वरूपम् यस्यदेमस्पंदः प्रथमः शिवतत्त्व
शुन्यतेनन्मेरिति इयमेवव्याकृतनदशाभावत्वतप्रमाणोपिदर्शितावैदेः कश्च
नुवेदवन्तात्रेणमलयोयमस्य यन्तुदमाहरिद्विधेमनुदेवगणाणुभये नहितसंत्रवा
सङ्भयंयेनवकालजवः किमपिननत्रयास्त्रमवक्तव्याशायीनयदेति एवंर
विधाहंकारसत्वपात्मामान्याभासस्तुकादेशेषाभासवाहितादेशपदमात्मकावि
भवत्वपास्तुवनमात्माकामाख्याइच्छाविशेषः सर्वेषामललितात्मकः शुद्धतत्त्वः शा
उर्वभस्व सोपिवक्तनस्यायजायतेतोविचत्वपरःइति एकाकीनरमाम्यहामिति
मायात्र प्रकाशास्यस्वरूपमात्राविश्रान्तेनस्याविषयः स्वात्मप्रकाशात्माविर्
श्रान्तिस्वरूपोविमर्शः शुद्धमायायोः शिवतत्त्वम् शुद्धतन्मात्रास्वप्रकाशा

श्री. नाविभ्रान्तिरोंकारः विलानेस्मयोविश्वभवनस्वभावमयोऽसं विदे किं विद
५ भ्रुनतोगगनंसमतीः भ्राशक्तेरणसर्वभावनांबीजस्थितिः शक्तिरुत्स्याशक्ति
शिवनत्वहृदयमेव मन्त्रजन्मनस्थानमे ओंकारंतिवर्णहृदय शुद्धसंविद्रूपस्य
कामभिप्रायेणाशीवनत्वं शुद्धविमर्शोऽभिप्रायेणाशक्तिरिति यामलितोऽपिव
शाक्तोपनन्देभवति पारिशुद्धिनस्मुवनिविभागमसंकयविमात्राद्वैत
ववनरणेश्वालनतरणसबूपेजनलेशाऽऽभ्यन्तम् इहकसमोरद्योगिनिविशेषत्
कस्मिन्त्रुनस्तत्त्वूनवसंनशेषकयोः स्वबलजाले उल्लावलेसंधानमयेश्वम
सेदनमिव इतियावद्भक्तेभवेदागते ओंकारंनिश्चयंहृद्यानः शाक्तीतिकसनका
योन्याहिंसुकामवर्णपुञ्जः स्वतन्त्रतेनन्यकामेश्वरस्यसयोक्तिसमावणवेश
नवहिंरवनरणहृदयति इतिमन्त्रार्थवद्धसोऽहं ह्नवनमयोपमापिसमान्वज
नविशेषेस्फुटीकरोतिश्रीकोपदेयत्र्यपायनः नियमेवशिवशाक्तिपानः
विहीनः करणोपमकाविधायेनो यतिबीजनस्वर्ववर्णा . नहृष्टानायेन ५

वशीकरोतीमे: एतदेवमेव वर्णोद्घोष्यत्वाख्यानेन स्फुटीभाविष्यत्यपि हृदयमेवकं
गतेकामात्वं प्रेरिकः कस्मिरोमनो: वेननाशात्के रिच्छाशाङ्कशिवमाह य
नाशनिरहके काममलदशेमभवननाहिमनसोरोन: एवमेयद्यासीदि ननेस्मा
त्सर्वोभावत्र्यन्तरे कामः ककारः समवेतेनममरजायत इतिबहुभवन
भावार्थं तस्मात्कस्मात् इत्यपेक्षायामाह यत्रादिमेवसंप्राप्तिकारणं संक
ल्पविकल्पात्मकस्य मननस्येमवृत्ति उक्तेवपुराणांतरे एतदेव समस्तोपरोनास्य
वीर्यमवासृजत् ततोऽहमभवन्नमस्त्वोत्तममसमाभासिते एवं सामान्य
विषयेच्छात्मके कामः बहुभावनया: वीर्यमहमिदमिन्याद्विमर्शनसाम
र्थ्य ततेववीर्यशास्त्रिमायाम्प्रकाशिनिहृत्योलसाणात्मकमेतद्वत्स्वरूपेहमेवप्रसर्पका
शालक्षणकृतकमयममभवन् स्वरूपतत्पप्रकाशापरमसमयप्रकाशात्मायो
तोद्दृशम् एवम्मेवरनमातृमवोत्तामेदविशेवन्द्रघटनमभवनवननरभाव
वननेमोभावकमे स्वत्माद्विदसमपववर्त्माभैरवांतनयापरिणतः स्वत्मस्य

श्री॰ १०

स्थलत्वनिष्पत्तिर्यावत्सर्वाङ्गत्वं विषयो भवति । एवं स्थूलो गर्भस्तु स्यात्कोमलस्य
शुक्रविशेषो योनिप्रविष्टः समस्तः । कललं तु द्व्यहात्स्यात्क्रमेणाङ्कुरो[illegible]नग
स्यादित्यादि गर्भस्य तथा । तथा हि समस्तं पञ्चम[illegible]हि नसा क्रमेण कालान्तरे स्फु
टिक[illegible]भाव: । बीजादेरङ्कुरादिक्रमेण कठोरत्वा[illegible]या हि पिण्डा
[illegible]वद्धने एवं देवदत्तादिशरीराणां [illegible] ग्राह्याणां विद्यमानाकार
त्वेऽपि [illegible] एवं वेद[illegible]भेदभिन्नत्वेऽपि ग्राह्याकाराणां नानात्व
[illegible] नानाकार
[illegible] तथा वर्तते [illegible] तस्माद्धा[illegible] ग्राह्याकाराणां
[illegible] ग्राह्याकाराणां [illegible] पृथिवी[illegible]
[illegible] सर्वं [illegible]
[illegible] योनि [illegible] वीर्यमनन्त
[illegible] मात्रे जीवो वा स्थित: । न का[illegible] पक्ति: । पञ्च मासमत्र यथ १०

यं नैव लभ्यो योयावद्ाजीवस्यास्मृतं तं नस्य मा ना नदं नवं ल्लयास्मिं मासीजीव॰
स्पष्टः स्मृतीभवत्लेनत्युम. लोवसनं ३ च्छेदसत्मानयो मीनाह घो चित्स्थदनक्रि
याकरोते यथानायनेस्पदनक्रियायैवववी ग्नेनया शानेः शनेजटवैं द्विप॰
क्रिदं येषये ग्रवकाशात्मक माकाशा ३ नघे ग्रपिनउत्पघने यवेति॰ इनेस
वथानः सर्वैं जनैर्ज्ञातं किंघटमेघवरादाकाशो नोत्पघने ग्रपि नउत्पघने
यवेति सर्वेषामनुभवग्राकाशो त्मनो सत्याबीजविदं तन्भेनयारिच्छिन्नाका
शोत्प्रिते: स्पदनक्रिययैवमति उपाधिनाशान्महाकाशो न्यत्रि न्नपथमे
भवत्यकथमित्ति चेत् महाकाशमध्ये विष्वकाशात्मवैभासकाशमने ग्रा॰
काशाभासनेविकल्पे कमाकाशो जननमेव तस्यभासमासर्वे भिदेवभानीत्य
परिष्वतत्र ग्रनयवाके ग्रात्मनघाकाशाः सम्भवन्ति नहिविनस्पदनं विनात
त्रावकाशाद्भवः सम्बस्मेविरोधभासात्मकं केवलंस्थितमभावाविन्यलोविस्पनेना
ययुष्मि ग्रोमवायुरग्निजलं भूमिश्रेषिकत्वे व गाताशमित्रितनयोयाधि ग्रोमायु

श्री ११

[illegible]

११

नानेन परिमेयत्वमवेयतानः ग्राह्यं न भवत्यत एवानेन संकल्पश्रुतिनिः स्वयमु स्थित
संकल्परूपत्वात् मनसो ग्राह्यत्वनिराकरणः तेन संकल्पेनेत्यात्ममनसो भेदः स्फुट इत्युक्तः मनो
व्योम्नेति तेन तथा संपन्नः पवनः स्पन्दन मनोव्योमानिलास्त्वेषा एकाकारत्वम् इत्युक्त
नः तेजो भूमा च संकल्पत्वरूपपद्मात्मपयः स्थित सर्वत्र इत्यर्थः इति योगमनसो सन्
येतिनः ग्रन्थेन मध्यजन्मनो संपन्नं च परमोत्पत्ति नेत्रनेत्र पदाभासे ग्रन्थादौ च
महत्तिस्थितम जगन्मयेति त्रयेऽपि परिभूतानि विलोकाने संपदैर्भावविकारादैः
सविकारमिवास्थितमिति ब्रह्मादिरूपेण तद्वासितानः सर्वं विलीने तत्र यत्र
सतानीति प्रकाशमयस्वकामेवात्मनो किं प्रयोजनमिति इति तत्त्वेन प्रत्ययत्र
यदि तेन किं विश्वोत्तीर्णात्मकमनुत्तरमत्र ग्रासीतात्मनि किं प्रमाणं प्रपंचत्वा
भावेनेत्यादि इत्यर्थः इति तत्त्वेन उक्ताने प्रथमं सदैव सामान्यादिवेदना
वाङ्मयप्रमाणानीत्यर्थः नतत्र प्रमाणमस्ति तद्वाच्यापि तत्रैव तत्परत्वात् प्रमा
णं न हि तत्र प्रमाणान्तरादेः सत्तास्तीति इह प्राणादिभ्यो विलक्षणोऽस्ति कश्चिदात्मा

श्री॰ स्मानसपद्म्यान नाहमांसन देति किं न स्वव्रमाहम स्वामं नाकिं विद्वेदेष
मितिस्वत्वेशयनानुभवमुक्तानानुभवस्वापनेन कालीनः स्वदिशुद्धवीसन
दविनमसर्वबोधयति कस्मात्सम्मिन्द्रश्चोदिसमयो लालाभावेपिशबोधसमये
सर्वबोधस्वलिङ्गात्मनस्तेहिद्वैतेनयथाजीवेनेषुवायोधि बोधकस्मात्पु
स्फीतस्वाकाश सर्वथायतानाहिंसाविलोमभावेशस्वासामिस्वमश्रुकथा
सर्वविमर्शः स्वातन्त्र्यकथमावेना मिथ्यात्मा निस्मयेद्रस्वात्मजपः इति
स्वस्थ्यात्मानन्दः नेनुज्ञायस्तावजनिज्ञागायत्र्याप्तवजपोभवद्भिः किं
नुविधीयते गायत्र्याः परं जप्यमिस्वात्मकेः सविन स्वाङ्गोभावतामसूति विम
र्शात्मागानुपपत्तेरिति किंमिति गायत्रीमंत्रजपनयतेन कालेशयमजपद्धि
हृदिस्थाय ओंकारः स्वाहि जल्पनारमाकिमथकालिबन स्वस्य एतस्मिन्नोषि
सतिकस्मात्पुरुषविनतेभावात यपवअस्य वेदे गायत्री श्रेष्ठबोधयति स
र्ववेदोमायपविधामापितरेकतयायोजयति सर्ववेदोहि समविद्यपवेन स॰ १२

णवः परामृतः तदूर्ध्वपदेन ककारः इति गायत्रीसंदर्शितमेतज्ज्ञानमेतत्पवन
वत्तमेव शृणु भर्गं वागीशे वेदाम्नि ह्रीं नात्र भेदोपि निश्चयम् तत्र ह्रीं ग्रथमेतत्माव
न्निम्मारि त्रिपदा या गायत्र्यापव परीरस्साक्रोमिति श्रमपारमेललनेश्रयम
स्थिपाय तदन्तर्ज्ञानवेदसमेतं चतुरस्रत्र्यम्बककूटं पदेनागायत्रीमंत्रवत्रिपुरा
तेषु दशोपिते तन्मध्यन्तरितमार भं मातृमातृहिंतंनमश्रोतृपालातया: उ
र्थामंत्रः श्रोतोदृशाने: यत्रक्के तत्रपालातनीपराविद्याश्चयमर्थामाश्रामां
त्रिपुरापरमेश्वरी प्रपानेवत्तविपासानिपरवस्वविकासिनानि ह्रीं नीयाति
पाकात्मानि तृतीयानिपाशानि तत्रलोकावेदाः पाश्वेशोत्रापाणि
परमाणि विक्लिन्नानि ज्योतीष्विवपाचवाक्लि यागाहिं मं वचटनुव्या
पयनेति त्रयीमयीहृदयमद्यः यथा कएईलह्रीं हसकहलह्रीं स
कलह्रीं एव तोत्रिकामेनेनत्रिपुरामंत्रः तथैवपरमेश्वरी त्रिपुरावेदमार्गा
णां त्रयीमयी ह्रीं कूटत्रयमयी महात्रिपुरामंत्रमाकि शिवमन्त्रमयीव पु

श्री॰ ग्राधिनरित्यारभमसावहोमिमिंमिनमारिकूटनं जानीत्याभ्यापिविंनंछि
१६ यकूटं नरनुअसककामिन्मनोमान्नारिन्मनंनूनोयकूटं वैवमछोमरया
नेवर्णाः मन्त्रोनमंत्रसापमनुदयार्थः सयमविदकंयकानूप नरनु
विमर्शः नटनंनंरसमान्नसमाणासमेयान्मदहिनविविनननामिनिलोका
सुनदेशाविपोभ्मनुगणः शुष्टविकल्पोदैवसंपेरपानन सुपुंनाविपोम
13 वति मानुष्यस्युकविपः समासमनोभौतिकः सर्गदृतिसाख्यामिहितः
यद्वा भ्मानस्यः सम सनलविनलादयः सयोदेषाइनिवनदेषाविधाः
षाभ्याणोन्नेननवोडनेयायेकसात्मजेनवेशेषिकज्ञोमिनोयलनाण
घट्टकोशलियादिना यमाणोयमेषाम्नाणोघट्टविषांगुनिस्मृतयः षा
हविंमगुनिनामानियथा मनुगौतमसंवर्तविसुच्यवनकपणाः बृहस्प
त्युशनायाज्ञवल्क्यविष्णुनानपपराशराः पितामहाङ्गिरोदक्षयमापस्तंबदेव
लाः कात्यायनव्यासवसिष्ठजामदग्नयः लिखितशंखगालवलौगाक्षिविमा १६

मित्रमरीचयः सोमनाथदक्षाग्निपालवल्लकाग्रचेतसः कौमायनोग्रजा ।
वालिषैलैन मित्रमेनवः यंसपाल्वप्रचेतसः महर्षिसंशनयः स्मृताः ।
इति पुराणादिमहर्षयं महर्षयं देवब्रह्मर्षयं ब्रह्मर्षयम शालिनाथपुराणानि द्वा
मलीनि पुराणानि स्मृतिः विकित्सितानि धर्मशास्त्राणि वाममवचारक ।
स्मृतिनाटकानि ज्योतिषिज्योतिः शास्त्राणि वाराही पुस्तकान्तकरत्वश्रय
वैद्यवरसिद्धान्तकरणकृत्वहलादीनि शिवः शक्तिमाः शक्तिर्विसर्गः त्र
योर्यामासामवसलदणाइवति इति सर्वः प्रपंचः शिवशक्तिमयः इति ।
श्रयुतानम्स्वदेन कुकारश्चयमधानेते पापानि षड्वर्गोपितेन दृश्यते यथा
ग्रथनमिन्नेनैव पवनाकृष्टव्योम्नोव्योम्नि स्यामि महाम चरुसशब्द्रंनलादि विश्वश्यामाश्व
नमू पवमोगवाविलेवाभित्रजेनोनिकपार्थिवहितो देवतुमीलयति पत्र
लिविकमेलिनश्चेतन्यभावंकाममयानि मयन्त्रेवः शिवतृतीयपरलेन विका
मते यातिश्चयने श्रयोगिश्चु कामकारयति कामकामो जायते कामिनी जाय

श्री [illegible]
१५ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
14 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] १५

तथाभिरूपत्वं मंत्रस्यापाद्यावस्थायां ग्रहीतस्यापि अनुप्रकाशात्मकत्वोपम
र्णात्मकवाचकतयापि ग्रहीतः कालयोगेन रूपत्वानवगतानवधानाच्च स्वरूपत्वं प
तस्य यथा तथा सत्यतेगायत्र्यां मन्त्रविवरणे दृष्टिविशेषा इति लक्षप्रह्ला
तेन प्रकृतेत्याव्याख्यास्यामः ग्रहणाभिनवे समालोकभावाभावनमग्रे स
मवेषाते इति विमर्शनीयं बहुरूपस्याप्रजापते यत्प्रकाशवर्णजलरूपे स्वा
त्मके योऽवरुद्धा बहुवाच्येर्नामरूपः स्वात्मस्थितेर्गणेनानानामा शाक्तरूपः
यश्च स्वाप्रजापतेने प्रकाशात्मरूपपरिभावनतयाभिमस्थितिग्रहाणः श्रवस्थितोहरूपः
तथा स्त्रलिंगतोलक्षणया तत्त्वपार्थात्मलोकणयस्य तानापादुर्भावप्रदो
क्रियारूपस्थितिग्राणेवकुभवनाच्याः इत्येतदत्राद्यदस्वरूप सयदा र
तोऽस्मेतेनदो ग्रग्रहणानानाक्रियारूपकोणत्रयवर्णरूपात्मकं प्रलिग्रवनि
तः अपनकाले परेति इत्यग्रपतावग्रहणातं कप इति ग्रत्रणपवृत्तेर्यकाले
विषयेकमेणाग्रहणानानक्रियावि[illegible]ति पतदृशायामदाशीववधा स्व

श्री:

१५

15

इति प्राकरणो अहमिदं सर्वं जानामि च करोमि चेति स्फुरणमिच्छाज्ञानक्रि-
याः सम्भूताः अकारवर्णाद्यथा अहन्तानामनन्तभक्तिरीरेषमाणा भगवन्नारद
पञ्चरात्रमतानुसारिणामन्न अकारो भगवान्विष्णुर्वासुदेवाविहङ्गः संकर्ष-
णादिको अहङ्कारस्तु चनयप्रस्थितः अकारस्यैव हतनूनाककारादिविधि-
नयेन ककारो वासुदेवव्यूहः प्रथमं विद्या सुदेवपरिणामः संकर्षण-
प्रद्युम्नानिरुद्धव्यूहाः सर्वान्तःकरणगुणसर्वजीवसृष्टिः श्रीभगवद्वा-
सुदेवे वसति वासुदेवोऽपि सर्वत्र वसति एतद्धि सूक्ष्मसर्वव्याप्यतारा-
यणः स्थित इति निरुपक्रान्तेः प्रथमे निरीक्षणे भगवान्सृष्ट्यात्मक
ककारपरिणामेन जनोऽभवत् तस्मात्त्रिगुणः जीवमनोऽहङ्कारः एत-
न्व्यूहत्रयात्मकं प्रकारात् इति प्रकारालिपेस्त्रयः कोणाः प्रथमकोणे बु-
द्धिर्द्वितीये मनः तृतीये अहङ्कारः इति सूक्ष्मत्रयमप्युदयवाक्कः प्रका-
रः एतद्देवानां ज्ञानानामवेत्य प्रकारे हत्सर्वशक्तिर्विश्वपालनतत्त्वेति १५

ष्माङ्गः तेन मनोरथं महामेत्रार्थ्यः नास्ति ह्यस्मद्देवात्वं सविन्नः सर्वितात्वेवत
स्य ह्यात्मकं सर्वं स्वशक्तिः शाक्तिजानाश्रमविनाशुस्मात्कं वेदेत्यं गुह्यमन्त्रेय
गः भगाकारत्वात् त्रिकोणमस्तीति श्रूयते भगाकारत्वात् देवस्य बालस्य देवस्य सर्वदेवे
ध्यायामः विद्यास्वदेवपरिणामस्य नोत्रुह्येकारत्वं सर्वं चिन्तयामः दे
कथं ह्येव मत्कोऽस्मारमेनयायांत्रिपुरोपनिषत् शाक्तिनः स्तनेत्रहृनेत्रा
क्रियामात्रिपुरा शक्तिनायायाः यत्त्रिपुरायामेव भगवती महाकुण्डलिनी देवी
त्रिकोणशक्तिरेकत्वेन महामायात्वेन भगाकारेण श्लाघते तस्मादेकाग्र
वश्यते वेत्ति श्रुत्वं भजनीयमलङ्कारमस्मत्कार्यं तस्माद्देवात्मीयस्मिन्नवरं
कालस्वरूपेण रमेवं वेदाते पकारं समसंयिनो वामभागं समानं भवरह्निता
णार्यवृत्ता वन्दनानाशयमारोवापकेशुरो द्वितीयपदहितार्णवाखेदुधीयोभा
वेन विश्विनो रवा हित्तोयश्रवणीय नैनय प्राप्तीवेदन्नितोपायार्थमभागस
श्मावासमपश्यो भागमितिलत्ता पवेशास्वयमयोपमेस्वतो त्रिकोणस्य

श्री क्तिः महाकुण्डलिनी सर्वावरणाद्वीणा कुण्डलाकारा शरीरमूले कुण्डलिनी
१९ नामनाडी १ एषैकानाड्यापि त्रिगुणात्मकैरेवोत्पत्त्युपस्थितिविलयरूपा व
लयत्रयमेलनं ५ः॥ति ननु कुण्डलिनीनाडीस्वरूपकोर्ध्वस्थितिर्वेन् शृणु योगी
मनेषु प्रथमं मेढ्रादूर्ध्वं नाभेरधस्तात् कन्दस्थाने नामधेयं गः न्यूनपकना
डीनामाधारभूता सर्वेषां नाडीनां जालेषु वास्थिता पञ्चवेष्टनिका डोकापाले
यिरचनात् कुण्डलावलम्बसहस्रयोगो वाजलावलम्बयो वा हृत्लिपयोगम्भ योऽहवं
ल्यावधानवक्षं नसहस्र निषेधञ्चमानाकुण्डलाकारा तिष्ठति तस्यायुनवे
यियाशाणेकापुथाक्ति शूलभृतिः सर्वस्वरूपानाहेतुर्भनामाप्य कुण्डला
कारा इव कुण्डलिनीनाडीकोस्थितावात् ग्रथयायेयगोरभादेयचारात्
गुण्हमात्रद्दटयोस्थितषुरूपस्यागुण्हमात्रवचात् गुण्हमात्रःपुरूपर
तिष्कृतेः १ इडापिङ्गलाद्युसुम्नाभिधानपञ्चमयोगाणशक्तिः कुण्डलि
नीनामः एनीतिकमनेनयाप्राणमन्त्रादायिनी तस्वचोरकानदाते १ १९

हावरोहजननीविद्धिमर्णशक्तिःसामहाकुंडलिनीस्थलसल्लक्षकारणा ॥
त्वमेवरचयस्मात्तेमयेव पश्चात्तस्याःस्थात्रत्वेर्णेतोगस्वस्यात्तानशक्ति
त्रपेणकार्यंतस्याक्रियात्रपेणइन्वंविगुरा येगावेनस्यात्वेकुंडलीना ॥
नात् कुंडलिनीइति पनस्यांवंमहामायाप्तोनपानिबद्धेयथा परिमंडलि
नाकारकेतस्यानससमाश्रिता पुंत्रवेष्टनिकारामनालीनालीपानाश्रिता
वेणागावनेमसर्शीसलिलावनर्सान्निभा लिप्पायौकारमस्यानाकुंनल
वनेवक्तिना सेवाह्यमनुकोद्गमगनकुरवेणारिष्ठ कोजारिष्ठजानेषु ॥
सर्वेषुप्राणिषुस्थिता योनालंबसमभोगेन्द्रभोगवद्धद्वमंडला सिनाकला
त्रिविगलहिद्वबद्धमंडला सरम्भसमत्यरंआयोविशादःस्थितावस्थला
ग्रनारवंनरसस्वेदःशवमानेवतिष्ठति नम्याग्रमंतरेतस्मिंकदलीकोमा
कोमले यावानशक्तिःस्फुरन्तिवीणाविबिलसद्गाने सोकाकुंडलिनी
नाम्नाकुंडलाकारवाहिनी प्राणिनःपरमःशक्तिःसर्वशक्तिजवप्रदः ॥

श्री॰ शुतिर्भवतिः यवसहपाऊपिलेवमुजंगमी संपरनाधीन्द्रकृतलम्य विसंपुराने
२ हैतम्नोगतेति डेकपरस्मनेनगायत्रीपारहृयाघोरयानः शुध्रुनानन्नोपप
राशुंमरात्मिभास्किकोटानतुहिमवेचोस्कतललणगशपमक्रटास्थितं
लक्ष्मीमहिमद्विनोनन्नोयकूटाहराय्यैनमहेकोकविश्वशघमेशुद्धोज्ञा
तानक्रियात्रिकोणाविलासवकुमनमाह रेलेनिवीजहृदयेनपवंविधि
त्रिकोणत्रयरूपात्रिपुराशक्तिमांगाकारयोतिवीर्यप्रतेपमयेताने वा
र्येनपनेनेहमतेयकार्यविषयेमानात्मस्वयं प्रथंनाकतेमन्यथाक
नैलीलाविग्रहसामरस्यंकामेश्वरीत्रिपुराभगवतीकामेश्वरः शिव
पाति स्वयंकामेश्वरोग्रवनातोवाह्वदेवाग्निगायति समयोनिमेहड
ष्टनाक्षिगर्भेह्रसामहमिति सहरुद्धमहमोत्रिमत्तोकिः त्रिकोणरू
पानक्षिमेकावैत्रिकोणेशुद्धमिरवमित्वाविविष्ठितैर्हरामीमयेः ।
त्रिया भावभावनानमतेनेहव्यादेविवभावपन्यानहि स्वयंभवपो॰ २

निष्ठायोन्मनि सीकारोन्माल: ईकार ईश्वाने ऐश्वर्यमिति भावात् ईशानाः
त्म्यैकार्थे लृलकार लोवर्ष भेदः परमैश्वर्यविशिष्टः वद्धाविपिसंभ
लोके शिवेनो वीर्यश्लेषणगमोत्मतिजोयेन ईह्वाथितिकाप्तधनिषद
व्यसेयारयोनेना: परार्थः न्यानह्निवयेनानां ति नीलपीन घटपटनरा
वटकूपमिति विनदीगगनादीनां नामस्थानीयानां मराशिवारिरघाः
स्वात्मभोरपर्यालोचनेन समनाविथानम ग्रन्थेमायास्कन्नारावीम
लिनमार्गेष्वनेनेष्ट व्याहरिविषयनह्निषयत्वमितेष्ठा किं विलानां किं विल
रण विस्तारो मध्यकूटार्थेन दर्शयिष्याम: शुद्धमार्गे ईशानविलास्तलयेन
पवेन यडक्षसानार्णवे ईकाराह्निवकश्रीयं मायायान्तर्यात्मिका शिवेयं इति स
वैलेन्न पीठनीषिकाम्न नवनष्टयिवीं गमालिके महामायायात्र गमेजानसय
मेकूटलकारार्थः यडक्षसानार्णवे लकारान्तृथिवी देवीसम्मेलवनकाः
नना पंचाशत्पीठसंपन्नासर्वनीथमयीभूरा सर्वागमसर्वमवैलेन्न स्थानम

श्री
१८ यो शिवे इति लकारः हंसः वाचकाः शुद्धमूर्तिवाचका शुद्धविमर्शात्म
कमेव मायाबीजेनाह ह्रीं इति प्रत्यामवष्टं दीर्घस्वरार्थं बिन्दुसंयुक्त
यद्रूपः ह्रींकारः प्रसाययामषि: सोऽविमर्शशक्तिः हकारेण प्रकाशात्मक
शिवस्यैव नन्तपरमाकाशामृताय्यिन्नः रेफेण परप्रकाशान्तर्जामयत्वं ईकारेण
शुद्धाशुद्धरूपत्वेनानयासर्वकर्तृत्वमर्थवत्त्वेन सर्वयोनिरूपतया बिन्दुरू
पेण सर्वमात्तिनस्वात्मनि हरं विन्दुर्थवत्त्वविशिष्ट ह्रींबीजेन बोधयति १
इति सिद्धा ह्रींकारार्थः ह्रूं शुद्धाध्वमोग्रहमितेभावविषया स्थूलाग्रा
त्मकभावेनानमहाग्रकाशेनामन्तरूपमात्रामस्मेतोतावावस्थितः सोऽभावे
न्यते प्रस्वकाकामेश्वरीशक्तिः ह्रीं मायानुरूपेहपरमहामाया न्तप्र
ज्ञामानिरूवमायामात्रे महामायायाः शुद्धस्वेदनात्मकत्वेकथमिति वे
त्तु इयत्तिप्रत्नशिवनाथस्यार्णामवशात्क्रमेत्रमहेश्वरमेत्रेश्वरमेत्रार्णां
पंचानां कन्तनादिति क्रमः प्राप्यक्तते ह्रींकारे देहलीदीपन्यायेन सर्वा १८

नेत्रयोर्ध्वं चरक्तं चेष्टङ्कारात्रयं महान्ते उक्तं च मायाप्रकृत्या सौ मायानमेवा-
बोधयति मायोपरि महामायाशुद्धविद्येशीयमेत्न्तुं क्रं हि ईयत्ताजपपरि-
हतिः ॐकारो ह्लेङ्क्रीं इति सिद्ध प्रथमकूटविमर्शः ननु प्रथमं ह्रीं बीजे सा-
मान्ययोस्तातः मध्यमवमयोः पुनः कोऽभिप्राय इति चेत् उच्यते श्रृणु स्त्रा-
वधानेन त्रिकोणान्मस्यानेणायम् निर्णीनेत्रिपुरात्रयमन्युक्तो हानवोऽस्मि-
यत् ह्रींकारस्याग्निकुण्डावरणमेतत्रयम् प्रकाशाभिर्विषयमाशिवदृष्णायां
परात्रयिणी विमर्शाशुभविशक्तिद्वयाया परापरात्रयिणी प्रथमयोगान-
ददृशायां परापरात्रयिणी नवशक्तिशिवपुरस्या त्रिपुरस्या महाशक्तिः स्व-
कूटं महावक्त्रसमावरणविद्यायिनी प्रथमेऽणौ चौगौणी बौरणं-
समन्त्रयेण कूटत्रयत्रयपादिनी त्रयं विलम्बमहेश्वरलक्षणोंकारणत्रयं-
रहितेणात्रिगा ॥ एवमाबहुनीयलक्षणाबद्धित्रयं यमवोन्माहमत्रलक्षणेश-
क्तित्रयं नेत्रमात्रराज सार्धिमि नलैक्षणां स्वर त्रयं यमवामवानिमवात्यैला-

श्री॰ कत्रयं मन्त्रात्मं त्रयं वर्णविंशात्मत्रयं पादत्रयं मूलकामाद्यविन्दुकामाख्यचित्कामाख्या
१९ त्मकं त्रित्रयं गंगायमुनासरस्वत्यात्मकं त्रिवेणीजलत्रयं कायिकवाचिक
मानसिकलक्षणतपस्त्रयं मनोबुद्ध्यहंकारात्मकमन्तःकरणत्रयं विश्वतै
जसप्राज्ञलक्षणं जीवत्रयं उकारमकारप्रकाशलक्षणं वर्णत्रयं प्राणापानान्त॰
व्यानात्मकं वायुत्रयं गृहस्थाश्रमकोपनिषद्ब्रह्मिणे सत्त्वरजस्तमोलक्षण॰
गुणत्रयं भूतभविष्यद्वर्तमानलक्षणं कालत्रयं इच्छाज्ञानक्रियालक्षणे
न सृष्टिस्थितिकोणस्थानात्मरूपं जगज्जालमपि विनिम्रमति पालयति गोपय॰
त्रिकोणतत्त्वरूपमात्मानमात्मनि संवलितमात्मानं त्रिपुराकामेश्वरीकुलत्रयात्म॰
वतनेन गुरुं शुक्लं च्छिन्नं नीयात् येनत्वमपि तन्मात्रज्ञो भवेत् कायोल्लासो
विमर्शः ह्रींहल्लेखापरा विमर्शप्राक्तिस्त्रिपुराख्या तथाहस्मायोल्लासोपि
पविणामः सेवसा घोषिल्लासोपि तथैव समानत्वं नव्याप्ति विकं किंचित् वि
हि मर्शो विना सर्वं त्रिकजानानस्या भामात्रुपपन्ने इति ह्रींबीजत्रयार्थः नत्र १९

19

ह्रींबीजस्यात्मकत्वंकामकलाभगवत्याश्चैसंकेतेनेतिनिवेदनं त्रिपुरोपनिषद्बोध॰
रोनैनेतिद्रुमः यथामायात्मकेनह्रींकारेणहृल्लेखापराभगवतीत्रिकूटा
वसानेनिलयोनिलयोयास्मिन्निहं साचोरेणाव्याप्नोति सैवेयंभगवतीत्रिपु॰
रेतिव्याप्तिपरत्वेनेति सर्वविश्वत्रिकज्ञानमयामितित्रिपुरात्मत्वंसर्वामितिमे
त्रार्थः सर्वस्यात्रिपुरात्मकत्वेनत्रिकत्वमितिनिश्चयमेवकामकलामहाविकया
महाराज्ञ्याचार्यभगवच्छंकरपादरविश्वासजननार्थंबालकेप्रतिसाविषा
वियानद्वारावहिर्नोषितम् यथा देवानांत्रितयंत्रयीहुताशनत्रयोजाग्रदादित्रयं
त्रिपुरस्त्रैलोक्यत्रिपदीत्रिपुष्करंस्यात्रिब्रह्मवर्णास्त्रयः यत्किंचिज्ज
गतित्रिधानियमितेनवस्तुत्रिवर्गात्मकं तत्सर्वंत्रिपुरेतिनामभगवत्यन्वेति
तेनवर्तनइति निगदव्याख्यानेपद्ये विश्वोर्मीणांविश्वमयंहिविधिंरूपमेव
तन् रंजितेविहितमशेषंत्रिकज्ञानस्यैषपवमानेरति एवंत्रिकार्थतत्त्वंयेविम॰
शांतिभुपाःसदा ते विख्याताद्विजास्त्वमी त्रिकज्ञानीयसंतया त्रिकाः १

श्री त्रिकोणस्यापि स्वस्वभावेन त्रिककौलादिमहार्थानन्दप्रकाशपरावबोधने गुरवो
१ येन गुरुदृष्टान्तेन पाण्याद्यजानतः नागाद्वितीयस्वस्वभावेन त्रिकाः कु-
लमार्गप्रतिष्ठानात् कुलप्रकारतामुपेत्य नेकौलाः भवितिप्रोक्ताः कुलस्वरूपे
प्रपञ्चकाः महार्थास्वादनजातनियामोऽधिष्ठानमहासंज्ञकाः सर्वोत्कृष्टप्रबोध
२० स्यामहार्थेषु प्रतिष्ठिताः स्मृताः अत्र प्रयोगक्रमलालसजात्यनुकारणीकृताः दै-
ण इत्यभावेनेतोऽजनताः इत्यादिजातिनिर्णयविस्तारः सोऽपि नास्त्युद्दिष्टः
प्रयुनः शिवः प्राणाद्युत्कोट्यपि भवति प्राणः प्रभवेन्नवेदेवदेवोऽनवल
पालः सर्वदिनमपि इत्यन्यायेन प्राक्तिमनः सकाशात्सूक्तेः मायान्यस्तुव
नाथिप्युत्क्रमार्गमत्रमहेश्वरादिप्रमातृतावनस्यार्थं च किं विमात्रं तिद्वयिने
यथानन्तावाद्धि मर्धशक्तामहाराज्ञी महार्थिकया विमात्रशिवनायरा
मायानन्योग्रवप्रकाशात्मकस्वस्वरूपावस्थितिलक्षणां राज्यं विश्रा-
णितं यदनुग्रहवशात्स्वमेषवैनिवापदेशे लोके ख्यातिमगमत् इत्या १०

नमैश्वर्यंयस्याः स्फोः सामर्थ्यमित्यनात्मन्यात्माभिमानभावे शुद्धैश्वर्यं नैसर्ग्येण ज्ञानः प
रमैश्वर्यं स्वविमर्शो वा लोप्यो गभावनात्मस्थितिः परा शून्यप्रायायोगानित्यस्वात्म
विमर्शानाविस्फुरा महाशिवेश्वरदशायामप्यमायामपि ग्रहाभिदाभितिसम
रूनत्वलाघुरत्वाद्येन विमर्शानेयशक्ति शिवनाथनारायणस्यानह्पिने मालिकारा
नेरानीभुत्ताविकायाकामकलयानमेदने परेन्नमहाशिवरूपेश्वरमधीस्फुटः
ग्रहाभिदाभितिरस्फुरायायाभेहंसवशस्याथ्यामलतात् ग्रणुइत्वेनाकुविन् इस्व
रनाथेपि ग्रहंमर्शायामलः ग्रहाभिदाभितिरंदभागेपवाहंभागस्पनिविवना
त् मालिन्यमात्राविनाकिंचिद्विमर्शो नीमहात्मनात् विशेष्वरमात्रत्वगा
यात्त्ययत्पुष्यस्य शिवनाथस्वमोभिन्नेवेयपराघरशीनेसमाप्ति न याविशुद्धवि
मात्रशृहीनाये भावभवनेत्वनेरास्यादेनापहतम् येनतां प्रमत्ततन्त्वीयडपालं म
स्वान् ययाननयापरमेश्वरस्वात्मकरायमहाशिवो नो शिवस्वामिनो विमर्शशक्ति
रेव शुविघायायांतमहाभिदमेरेकत्वाभावमत्रकिंचिमालिन्य इतिप्रमात्व।

श्री गोसर्वे याग्नुद्भवम् । इमाणः शिवनाथोऽहि जातगंगे वाहिस्थितः । देहगासममे
२१ कांते मर्त्यो हि यथाविक्रम । इदृशो नाम वज्रं त्रसकोयानवधानतः । माया
परवशोऽजानः कृत्स्नवसमन्यायिकः जल -- लाविला सेनाभिध्याह्यागन
स्यहः । सकलो योगुकार्यार्थमाज्ञेन सेनाहमा प्रव्याप प्राप्य वनयनि विमर्श :
यातेऽश्रमन्न । इतस्तु नो विहीना गुरुकुलजातिधनाश्रयः । जीवा मेणधानां
निरहंकारेणः परे । सकायशक्तिमानेन मा विवाससेनमानितः । सविमर्श
पदप्राप्तिपत्नीवानोननः श्रुता । सन्नगामाहे मधीनस्य शक्तिबलसंवयः
एहीनो यत्न नेवा नुकम्मे याह्नतां शिवे । विराविष्टः खेकेदादि कारिणो रा
वणायग्न देहाहि यात्नु धानानोविलयं गामने जामि । इत्यामि प्रावोधकं म
ध्यानं क्रूर छुगां ख्या व्योमस्थाः । नवप्रथममध्यक्रूटानि योर्यार्थ सवस्मरः । ए
वं विधशक्ति विमर्शामविवोधिमःकार्ववनाथानेकशक्ति । गंजिनस्वत्र
पनेचनामाहात्म्यान्याविशुणां घनानुक्तानि भासिनोवकस्य जालकावक्रोमि २१

यस्यात्मानं वक्ष्यामः पुद्गलः पशुः संपद्यते इत्येतत्स्वात्मने अस्तु वक्तुं हितीयं कृते
पद्यते हंसकं हलं हीं इति इहमाया येऽसम्यकेमयो विदि हंसः शेषाणि कृतेस
तथस्यागगनजोविनिकां नेगनेत्यस्मिन्मोथान शाक्यविदिहंसः शेषाणि सपत्न्या ।
महाबिलं नेपरिमितप्रमात्रस्थायामंगीकरोति यह हमितिं सर्वज्ञानामिकरो
मिश्रितेश्रणां हेना विमर्शो वस्य जोतित्स्वनो भवति समनाशीकृतनपरिक्षुम्न देह
विशेषानः प्रवोत्पणायो हंसः इत्येवं विमृष्टो भवति प्रकारविद्यविसर्गाणां
ज्ञानामिकतोमिसर्वं मित्स्य हाराणां वविसर्गणात् यंगुह्यपरिमानहृदयसि
नगुहषावस्यामृपगमनेपुराणज्यग्रथिनेदेहयंत्रधारी हृदयकमलाज्ञा
गुषाणि इपेणकेहस्यात् कुण्डलिनी मलायामहाहारयांनेयावदुस्या
यहणां कालिकामृत्युञ्जयोनरंगमना यणांसमस्यानात्मकाणाद्यमललोणा
वहिरंगमस्तमित्रवेपश्यात्मकामायीयशुभाशुभवासनात्मकामयमलविवि
नेसात्मानि हंसजपमात्रेविरयाति हंसहांनिंदं उद्भासेहः निर्भवामस्मः

श्री· प्रहंसः सोहं वारं त्रिजपतीति नास्मिन्नपि सति शुणो विमर्शो गुरुत्वात् विपर्ययं व्या
२२ ख्याविपर्ययां समस्तानां जहासः सोहं इति महाभक्तिजेन हृन्नलवनेहारातेन्य
विमर्शोऽस्य पोद्दालिनाः इहापि हि विमर्शोऽनालीनस्सेवने पवन्नातिरोधानेन ह
कारेण हृदयं स्वरूपप्राणापरामर्शः सकारेण वेदरूपपानपरामर्शः प्रभाप्यतिलि
प्रकाशाविमर्शसमताहंकारे हिरेप्रकाशसत्ता सकाराद्वादेविमर्शः सत्ता प्र
22
काशाविमर्शाधिवरणाद्भिः तदुपहंसेति वर्णोद्वयं तथा च त्रिशुरोपनिषद्
ह्रदेवं शिवशक्त्यात्मकमावेदितं शिवोऽयं परमो देवः शक्तिरेषा तु जीवना स्व
यं वक्षामसौ योगाद्वंसः स्वरूपशुद्धये इति शिवो हकारः जीवनामा सकारः प्रा
णापानसंबंधाद्वंसः इति हंसजपवर्णद्वयेऽपि तत्त्वे प्रकाशाविमर्शस्यान प्रव
तेरंतश्चोंगतः जपजपार्थकरणमाह कईतिककारः प्राणः हंसालस्वया
प्रपद्यस्थः इष्टा सेतिः प्रवासोहि प्राणाय सः चेतस्यात्मानं जपांगीकरं
णार्थं प्राणाचेनपरिणतः प्राक्तविस्मारणे परिणतोपनस्मात्ज्ञायते प्राणः स २२

गाणस्थ इवावांमनः इत्यादिश्रुते यद्वा हृत्काशे गगने वा स्वमाभ्यन्तरे च स्वका
रणत्वे जीववर्गभावेन जीववर्गोपि चक्रवर्तिनः देवतिर्यङ्नरादिभेदेन हृत्सेति १
हृद्यमेवाधिकरणमायेयपशुसम्पन्नः आकाशशरीरं ब्रह्मन्नेवाग्निस्त्वद्वापुत्र
त्वयेतद्वेदमा इत्यादिश्रुतेः मायाग्रहणजनितनन्धननाभावेन पशुरूपो
नानः ईशो मायाभिः पुरुरूप ईयते इति श्रुतेः चैतन्यनाथस्य जीववर्गस्य भा
वनाद्वारपशुभावांगीकरणसत्वे त्वनाहेतु परमेयत्वात् अंकुरचेटमेपारदं
महेशस्य देवीमायाशक्तिः स्वात्मावरणाधीवसेनदिति वचनात् नत्वि
नाथस्य पशुभावेपि देवतिर्यङ्नरादिषु जीववर्गेषु परस्परमेकस्मात्कस्यावि
द्विशेषास्ति ईश्वरज्ञानककरणलीलायाम् सर्वेषां तुल्यत्वमिति चेत् मै
वम् श्रृणु रहस्योपदेशम् चिदृशां सर्वदेहेषु विशेषो नास्ति जडत्वेन प्रत्य
त्वंगसर्वभावयभेदवो भवेदिति यतन्त्रामिनेयमः ईश्वरानेवा क्रियावा
देहविशेषप्रवेशाद्वारासहजेयेव कामक्रोधलोभमोहमदहंकारादिसामर्थ्य

श्री॰ यो वा समसदाशिवनाथात्मस्मृतिर्क्रिमिकीटदेहाम्भसकर्मनिकार्यं ये ते सर्वसाधार
२२ णो नात्र कश्चिद्भेदोस्ति वासुदेवः सर्वं मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव ये
वैवमात्मिका भावा राजसास्तामसाश्च ये मत्त एवेति तान्विद्धि इत्यादि उपनिषत्पट
हस्राणामहं न शृणोमि किं येन शिवाहं न विस्मरणं कुरुषे यावत्सादीनामिह आ
23 ज्ञानक्रियः सन्ति नाम्य वा वियात्कलाज्ञातृणि पिपीलिकादीनामपि इत्यन्ये उच्छिव स
यं विषयं विमृशायेन सर्वमीति मेरोभवेत् ब्रह्मसहस्रनामायणेष्यन्ते देवगुरु
कुरूपादि दृष्टं यथाव्यस्ताविलिङ्गरूपाश्यायपके देति सर्वेनः सदेहो विद्रुः सर्वं
करोमीत्येवमावयइति ऊनपलादितिचेत् यतः येवाविजगता भोगास्मद्गणाख्यो
तिभात्मके यथा विवरकोशास्य समेवाचित्कीटकोटरे शतितुल्यानान् देहेन्द्रिया
दि पुत्र जीवानापरस्परे व्यतिरेकः देवादीनां तेजोमयशरीरेन्द्रियाणि मर्त्या
नां पार्थिवशरीरेन्द्रियादिकं पादादयणावयवमेव शरीरेन्द्रियादिकं पर्दर्शनात्
न तु षट्पादानां दिवारात्रौ सहस्राणि कविंषाति हंसो हंसेति हंसेति जीवो ज २२

पतिर्निमग्ना इति नयेन देहं निःशं सोऽहमिति जल्पति न हि किंमूलमस्य येनायं
प्रमातापि शुद्धब्रह्माकारतां सर्वत्र सोऽहमिति विमर्शस्य सकलमनादि येन प्र
त्ययं हि जानीहि सर्वत्र सर्वदा हि नाथः यदमेष्वरो नि विशेषोऽवसति इत्येना
वेमात्र मेव न हि प्राचीन वक्तृविद्याजेमसंवाजिनानां भाग्यानामाविर्भावस
मीपस्थानमस्ति यानोऽसि कृतार्थत्वमनयैव चिद्विद्यानामात्रकृत्यानः
याव्याहिकमत्यात् यद्व्यक्ते महावक्तृदेनता यस्मिन्देहं स्थूलकज्ञानविन्तिः
विशुद्धानिद्दासि ग्रन्थे नैव ह्याविर्भावातो बहुशः कोऽभविष्यसि तथा प्रथमेव
हि निर्बन्धः समाधिमनुतिष्ठसीति पतेन निर्बन्धनतोपदेशास्त्वं तीव्रतरस्व
तन्त्रसेवशक्तिपातविशुद्धहृदयेषु विश्रान्तिं लभते तत्वनेषु मेव मेदनान्त
ग्रहयात्रेषु न हि विषये हि विद्यायां वाप्यविद्यायामित्यादि महावाक्ये प्रदे
शानमविशंति प्रवक्तृणामभावात् संदायिकाविभिर्वेद्यमानुष्ठवचनं
प्रपंचेष्वमरवशः कार्यः यथा ग्रामान्तरान्नवाः श्रोतव्यो मनव्यो निदिध्यास

श्री
२५ शिवः । तथा यत्नेन वेद्या किमन्यत्वाकथिष्यति यदृच्छाद्धिङ्गमात्रमेव समानासने

इति सत्कृतमेवाभिगम्य तुल्यामित्याशीः श्रोत्रियं ब्रह्मनिष्ठमित्यादिषु श्रविद्या

वद्विषया वेदा इति तथैतपेक्षान्तु पत्निश्वत्प्रगणादिष्वपदेशाः । तेषु त्वे

भिरधिकारिभिर्ग्राह्याः स्वविमर्शो ह्यत्रार्थः सर्वत्र तदुपदेशात्तदर्थमेव इति तु

ह्यो विमर्शोऽधिकारिभिर्विधेयः स्वविमर्शो बोधार्थमेव कृपालिश्वायथाविधाधि

तप्तयं परमेश्वरेण तिष्ठलगोपदेशापानके ह्यादशोत्सर्गाहिते विहान सेव

वेघोगशास्त्रेष्वभक्तजनोद्धारणार्थमभिहितं शास्त्रं भवभ्रान्त्या णा वा यावद्वा

देण तत्र स्वयमेव पायुश्च यद्वायके ह्येर्थाणोत्पथाजो वह्निपयत्निर्णीतश्रा

णगोहा वराह्रौ रश्मा याह्येर्थवाधोदशोवाग्रूपदेशमार्गेण विमर्शो न यदि

सवेतु हिंसोतो हस्तगतत्पवोनि तत्रैवावथार्थे इयतायततत्पर्षोहहाका

कोषोशाणा तु स्वबोदकां तथाभिहृयग्रहणेन ग्राकाशाजीवननन्दनयोगमिश्चप

तेपरमेश्वरेणाङ्गीकृतम् । तदेवमेत्रजल्पनसमयेष्वागतेहसकादीति श्रवक २५

ककारस्यात्मप्रश्नार्थवाचकत्वादात्मा जीवोन्तर्यामी सेय इति केचित् । श्रीग
भवतानेनतु हाकारः नादात्मा सोहमिति जल्पेनानाहतनूपत्वेनाहतेन
नहेतुना दध्वनीति हृद्देयतत्वं यदेतन्मादत्वावस्थायाम् हमह इत्युक्तं हंस
हंसजपेनैवकर्याणिस्वस्वरूपाविस्फारितिविधायिन्यां कलयाप्याशास्या वाक्या
त्मानमज्ञानानस्वानेलमूकजडमयोजनः येनसन्तुकश्वास्त्वायदेशांशु
त्वापिनिरोधानशक्तिमोहिनीरागेणानन्यविषयेषुत्वसाप्रकाशाद्यस्थिति
नलभते यदस्मात्सर्वापितिरोधानशक्तिः स्वद्वारागुरुभिः यत्रसतिजाया
कयापिकलयाविश्वान्येनिनैष्ठलत्वेणानन्दत्वमाभिषेकावधानः स्वात्मा
पिदेशानतु स्मारेस्मेरमपारमामन्त्रगाणेनाकेवदेवदेवपिप्रायः काष्ठ
परापरापरमयीशक्तिजैयवस्थितीति प्रनेलम्बकत्वमेवमेशात्तीना
लइतिलकाराः जाडयजडइवसमस्तनः पशुभावाहिन्यर्थः स्मात्मत्रपा
दत्वयपितु स्वदत्वयार्थः नत्मवोन्मस्तनः प्रतिसदृशाणियोवायोकेशका

श्री· [illegible]
२५ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] २५

रः प्रत्येवाणवोपायस्य उच्चलयत्नोः प्राणापानस्थानेषु नाभ्यस्य स्वयमेव सम्यक्त्वं
यातत्त्वप्रकाशितः स्वहृत्कमले विकसतीति ततश्च सोऽपि स्वस्वरूपप्रकाशाशक्तिं
न स्थितो भवति इत्येतदाह तृतीयकूटं सकलस्फोट इति स सकारः प्रमा
ताकृत कामेन स्वेच्छया सृजनरूपे ललितविश्वमः सर्वेश्वर्यस्वरूपभवेत्यात्मत
घः यद्वा सः इति सः सर्वस्य कूलनः हंसहंसजपनेनापि येजाग्रत्सोऽहमिवा स्वस्मिन् विश्व
नमशक्ति विभवोभयस्याविभवस्थाम यथा गतः कोऽहं कोऽहमित्याद्यपि यथाक्रियानं
कः प्राणापानस्थानेनः स्वयं स्वान्त ग्रहणात्मा स्वस्वरूपग्रामः एतत्रापि स्वस्व
द्भावेन सोऽहमित्यनवरतं विमृशति सर्वोऽसौ स्वैकत्वं यदेव च च नाप
पनादिरत्रागमः सोऽहं सोऽहमिति स्फुटं निजं सोऽहं प्राग्जपन् स्वयं भावेशा
हिस्मेन न स्वस्वरूपविभावो यानि स्वयमस्ययम् कोऽहं कोऽहमित्येवं प्रकाशा
तो भयो योपि योनिश्चयः सोऽहं सोऽहमिति प्रकाशोऽन्य एवं स्वतन्त्रः स्वयमिति १
प्रथमं महाप्रकाशः शुद्धनमस्तः सर्वाक्षिवादि दृश्यादयो शुद्धाशुद्धपरस्वीगतः

श्री मायाद्यष्टाये तत्र नव गुह्य परबीजे ह्रूयमानापितत्नः स्वात्मशक्तिमिन्यास्तुद्धाय
२९ वेसखतः पत्तदेवाह सकलक्लीं इति यथवा सकल इति सकलामिदं तुद्धत
मत्र इत्यनुद्धतु युनुद्धस्ययानुद्धतमवे ह्रीं भवति एवं मायामायाशक्ति
देवेन्यर्थः हुत्रुहाय एवं येतु कामसकलाविद्यायाः कादि त्वमेव दृश्यते नत्र
गणवादित्वमिति किमर्थं उकंपदृस्यादि इत्य परत्विचेत् मत्वं पवादस्यात्
योग्यभिधायेणकादित्वमेव षोडशीपदार्थमेनत्रयितमोबीजे नत्र षोडशी
मेतावहृदयो न पृकारेणवर्णिताः लक्ष्मीपरमहत्नवामवादयः तथा माया
दिबीजेवर्णितु व्योक्तनापंचादश्याः षोडशीहृदयमे यदाह कल्पलताका
रः ह्रीं श्रीं क्लीं ऐं सौः इति बीजानां मध्ये यत्केकं बीजं त्रिकूटासौ सोयते नरा
त्रिकूटाः सकलाः षोडशार्णा भवतीति तस्मा मायालक्ष्मीकामवाग्बी
जेकनत्रु तत्वंप्येवं दृश्यो विहाय किमिति यणवो षोडशीपतल्याद्दन इति वेत्
संहितापंचदशाक्षादिगुरुगोयान्तगणवायथानकादिविद्यायोनेष्टम ते २९

हिनांशाहिलयवराहूस्य श्रुतिक्रूलाराहीमहारिकाल्लानिह्वाराघवपवपतो
गृहीताः यथा कार्याहिंस्रोहाहिमध्यांवसांतांशकाशायेंतीहिव्यकूटैः
स्तहपत्र कार्यानीतांकाराणानीतवशाकिलाहृणपराह्नीशावर्णांशांप्रयन्त्राः ३
यंवर्णांतायंवरस्वपः षोडशीस्त्वनिर्देशा हृल्लांपरा भुवनेश्वर्यादि ह्रींवि कूटा
ध्यामादिनारांतांनिन्यांम शाकादिभिर्द्वादशाभिः अमेध्याहृल्लारांह्रींशावर्णां
तांप्रयन्त्राइति हृल्लाषोडशी भुवनेशीह्रींकारः नमामयि त्र्यह्रींक्षोकपहृ
ल्यादिषोडशीस्वपामिन्यर्थः त्रिकूटैः वाग्भवकूटकामराजकूटशक्तिकूट
रूपैश्चामविनोलेखा श्रीरोग्रुयामकपर्दश्चादेः शाकुनाराणां ॐकारपेका
रह्रींकाराः नमःयस्याः सानावधूमविद्याषोडशीवर्यल्लमहस्यर्थः नाराणां
ख ॐकारवाचकनमेवान्नमुमिंद्रशाकारस्यः याकाकामलोधाश्रद्धा
मानवेद ऊवेरगास्यनाहिस्वयंशाकवविलुड्वीमाश्रुनयःनेः अमेध्या ह्वार
षोयासकानाशाकाहीनानन्नकाममेराममत्रमेरकमोणिन्यायायथा क

श्री॰ ऐंह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं इति ह्रोपासाक्रमः कलह्रीं इति कामसृज्यः
२१ हसकलह्रीं हसकहलह्रीं इति लोपाउद्राजपः कहएईलह्रीं कैहकए
ईलह्रीं सहकएईलह्रीं इति मनुक्रमः इत्यादिकल्पलनाद्दौ भेदानुसंधे
यः यास्मिन्क्रमे स्वामिविवरणक्रमे सएवकवोमोउतिजपः एवेन ॐ
कारविंदुनादहीनाः यदुक्तं विंदुहीनानाद्यवर्णाः ॥ जितामवेदिति
कएईलह्रीमित्यादिस्फुटं तथा गणेशावटुकक्षेत्रनाः इति विशेषणेन श्रीग
वयोऽर्धाहविना यथा त्रिकार्थविवेकानामथवलवी विवरणम॰
स्ति तत्रहकाकारेण व्याख्याने गणेशः गणस्वामी महादेवः तेन स॰
कारोलक्ष्यते वटुकामतन्त्रोपाहारिः तेन शकारोलक्ष्यते ककारस्य क्षेत्रपा
लः तेन ककारोलक्ष्यः तेन सकारः ककारे ककारसमुदाय ॐकारः तेन क्षला
इत्यर्थः तथा तस्मिन्सहायः कामः कामबीजे ककारे तेनात्रेनाइत्यादि॰
अत्रमध्यमनइति निर्देशात्सर्ववाणहरणक्रमो तेनैव प्रकारेणात्रेविवेन । २१

शुद्धं ब्रह्माहमस्मि निर्मलं व्योमसंकाशं स्वात्मानं स्वात्मानं वे पश्यमित्यनुग्राहक ना
दाद्भ्यते प्राह यथा केचित् पिण्डः प्रजायन्ते विहोस्तु जायन्ते जीवो जीवात् स्वेदः प्रजाय
न्ते केचिदुद्भिज्जा जायन्ते तेजसस्तेजसो महत्संभवः कुण्डाद्यु जायन्ते विस्फुलिङ्गा विस्फुलिङ्गेभ्यो
प्रजायन्ते ब्रह्माणो जायन्ते सर्वे जगत्स्थावरजंगममिति नारायणस्य वृत्तान्तरूपाणा
मपि वाचकत्वेन नियामिते ॐकारप्रथमवर्णकाहीं विद्या यानन्तियमेन स्वख्याते इति
वेन नक्रमवेदेह्रिमालान्प्रणवर्धाद श्रीयन्तो विहितः निःसंदेहं विद्या परस्य
ॐकारवाचकत्वयानिर्दिष्टा यथा कामो योनिः कमला वज्रपाणिर्गुहा हंसमान
रिश्वकाभ्रमिन्द्रः पुनर्गुहा सकला मायाया वज्रप्रत्यक्षेपा विश्वमाता दि विद्या
इति त्रिपुरोपनिषदि कामः कामो योनिः कमला वज्रपाणिर्लकारः गुहा ह
कारो हंसा हंसो मातरिश्वाक प्रथम इन्द्रो लसकलाः सकारक कार लकाराः मा
यार्थ्यो प्रभा कमलकाला विद्यापि वरपाणि पुन्यवीजात्मा नतो विश्वमाता
सकलजनतो घोरमालाहीभवति कथमित्युत्र हेतुगर्भं विशेषणमाहयतः १

श्री॰ प्राग्विद्या प्राग्ॐकारे प्रथमं विद्यावेदरूपबिन्दुरूपार्थः ॐकारबीजयप्रमाः सा प्रा
२८ ग्विद्या विद्याबीजं ॐकारस्मासैद्धान्तिकणोपदेशोऽस्यो भवतीत्यर्थः नु
विद्याशब्दस्य कथमोंकारवाचकत्वं इति चेत् श्रुण्वेदवचनेहि विद्यासंवेद
नेऽसाविविविरित्यर्थः वेदनेन विद्यात्मके बिन्दुरूपप्रणवोंकारः प्रविभागेनवेद
नेबिन्दुः वेदनाद्बिन्दुरूपमित्यकत्वात् प्रविभागवेदनात्मायो बिन्दुः स एव
नादकः ॐकारवर्णांश्चस्वकामागुप्योऽहि प्रणवः इति नामकेवलपादः सवेलो
भेदात्तुर्णीतत्वात् ॐतन्मात्रेतिनिर्देशात् इति श्लोकविवरणे नत्रविभागव
हितसंवेदनस्य कोऽर्थः इति चेत् उच्यते सोविद्रूपोयः प्रकाशास्य ॐकारः वि
श्वात्मीनोविश्वमयरूपेण प्रकाशोऽपि हि विधः द्विविधोऽपि तत्र वाचकप्रणव
एव तस्य वाचकः प्रणवः इति न्यायात् वाचकत्वमपि प्रणवस्य पररूपेण
वाक्रूपेणव विश्वात्मीनोरूपेस गुहायाप्राम्नायपरत्व विश्वमयरूपेणाग्र
वचवशामनावाकाननवाकामिप्रायेणाच्यत्वंपराभिप्रायेणासमस्तत्वे । २८

नन्वस्यतेत्रयस्यत्रयं अकारोकारमकारलक्षणेन देवतावत्वं तत्र विभागवेदना
त्मकं विदन्त्ययोकारस्याद्यस्य स्थूलमात्रत्रयात्मकेयं दृष्टिभागतानं उकारस्य
ऋग्वेदजाग्रद्ब्रह्मात्मकं अकारस्य यजुः स्वप्नो विष्णुस्तृतीयो मकारस्य सा
मगान्तविद्यालोकरुद्रात्मकं यद्विश्वंमयमेकं यद्यते ओंकारस्यार्थः तद्वि
श्वमयं सर्ववाचकत्वाभिप्रायेण गलितनाकारादिवर्णविभागवेदनेन विश्वो
मोंकारं विदन्त्यस्यापि बोधयति सुप्रणवः समस्तसमन्विताहि द्वयप्रलयेण भगवा
न्मायात्मकं यद्बोधयति इति त्रिविभागवेदनात्मा विदन्तोऽहमस्यार्थः ओंका
रस्य प्राप्तिः सोमात्राः स्थूला स्वाभिर्विश्वमयविद्यावक्तव्येन स्यात् सन्त्यति
विश्वतोऽक्षीणं किं त्रयाणामिमात्राणामेवांकि इति चेत् अर्धमात्रालक्षणेन स्व
त्मेनमांशेन विदन्त्यपेण लक्ष्य पश्यति यादृशनाहं इति श्रुतम् यन्देयादिभागवे
दनात्मकविदात्मा ओंकारस्य तत्त्विकं यत् इत्यन्तरमिप्रायेण श्रीभगवा
नाह ओंतत्सदिति निर्देशो ब्रह्मणस्त्रिविधः स्मृतः इति ब्रह्मवाचकत्वेऽपि

श्री॰ गुणवत्त्वकलिता स्थूलप्रपञ्चो व्याप्तिलब्धेन स्थूलाकारस्य व्याप्यत्वार्थः सूक्ष्मप्रपञ्चो
१४ व्याप्तिलब्धेन सूक्ष्माकारस्यार्थः सूक्ष्मस्थूलप्रपञ्चो व्याप्तानन्तकरणमायाया व्यापित्वा
गेन तु केवलत्वेन स्थूलाबलत्वार्थः एवं सौषुप्तसंवित्तिगानन्तत्वाप्तिलब्धेन स्थूल-
र्थं स्थूलाग्राह्यत्वाद्व्याप्यत्वार्थः ननु स्याः प्रत्यभिज्ञाप्राप्यत्वेन विभ्रात्रबलस्य एवं वर्णानां
29 मेकाग्र्यवतारैकप्रत्यभिज्ञा शुद्धबोधमात्रत्वस्य तेकाराध्यर्थं तिमिरस्य प्रति-
व कुतर्कनावितारैकारसंनिपाप्राप्यमात्र एवं वर्णान्हि विज्ञानवान्दृष्टायाति फ-
लतो विभागवेदनमेव तत्पत्ससूक्ष्मत्वान्नार्हितिवेन सर्वं यत्प्रियसर्वं स्वत्व
व्याप्त्य सूक्ष्मत्वान्न संवेदनमेव न ष्याप्रियस्य वाचकुत्वेन तन्निर्देशेन संवेदनं सुवेन
देवकस्य वेन्नारे सूक्ष्मत्वान्न संबोधयति न तु सत्त्वत्रसंवेदन संवेदनस्य संवन्ध-
श्रान्तत्वादिति नस्माद्यसकाशात्संवेदनलक्षणश्रावणास्य प्रकाशात्सूक्ष्म-
त्वस्य तत्पस्य इतिलानस्मात्रविश्वान्तेमा भव कायाश्चनाकि याहात्सूक्ष्मत्वात्
संवेदनस्य प्रियस्यावकथ्यविस्तुमीयते संवेनाश्रुभाविनाविज्ञानतत्त्वानां २५

तिव्यः परमेश्वरः कस्माद्विरूपितो ध्याति तत्त्वज्ञानेश्वरैः सिद्धैः क्रियाकायाश्रि
ताम्मिता पौरवस्तु पलहस्ताननयाद्दिति ज्ञाने सूक्ष्मन गर्वविज्ञाने सूक्ष्म न्यज्ञान
सूक्ष्मेनेश्वस्तु ऊर्ध्वा विज्ञानात्रमवेकोन विज्ञानेयाद्दिति विज्ञाने सूक्ष्मनगर्व
ज्ञाने सूक्ष्मनमेविज्ञाननैरात्म्याभिप्रायवोधकः सर्वगुह्यसपत्रः धर्मवोधि
धर्मात्मानोयिणावेमहत्तेष्वनः अवाडाडादपिनैगुणिगुणायस्वाणावेनमह
ति सूक्ष्म सावस्वात्मलोचकायोपिवज्रसत्वावकतमेमहत्वस्यायायितिर्यआति
यथा अयौत्रिरत्नाहमीतिस्कृ गुवनमयोत्रीनयपक्ष्यानकारायवर्णास्त्रिभि
र्भिरत्यमीगणविरूपलं नगीयं यामध्यनिर्भिरामिहयाणामिः समन्तं व्याप
हस्तो घारगणाटटगणात्मासिनिपट्टमिति रहस्यथात्राणावस्थापि सर्ववस्तुलत
णापरमेश्वरमहाराजमध्ये ओंकारत्रूपसर्वत्तनस्यापीठनयानिर्वषाः क्र
नः केनापि महाराजातिनाहिप्रीठसाक्रमयानेनतत्वनेत्रनतन यस्य इत्यत्र क
मलगुहेतेनस्यायाकर्णिकाकात्यायोतनस्याभिवियनुरंगयत्रहोकारपीठम

श्री॰ नास्मि[illegible]तः ऋचमर्हति लोॐ इत्यतीतः ग्रहणं यथा माकारेण सकलजगतो [illegible]
३० वयामीति तत्र पंचदशवर्णात्मकाः अकार उकार मकार सर्वदयः प्रणवः [illegible]
ब्रह्म[illegible] निर्देशात् प्रथम[illegible] मकारः ततउकारः त
तो मकार इति किमर्थं भेदनिर्देश इति चेत् उच्यते पंचाशद्वर्णा उकारमका
र प्रकार[illegible] संकल्परूपं विधानं ब्रह्म[illegible]
[illegible] यथा मकार[illegible] मकारं नाम
[illegible] सायुज्य[illegible] बालक
[illegible] उमस्ततोमिति [illegible]
[illegible] नारायणो [illegible]
[illegible] परमेश्व
सायुज्यमेतानि [illegible] लोक[illegible]
[illegible]पोर्थः उकारस्य यजुः [illegible] लोक[illegible]रूपोर्थः मकारस्य ३०

30

सामानिद्रास्वग्निस्ज्ञात्मकोऽर्थः प्रदर्शितः प्रनमइति क्रमस्य स्फुटीकरणं हिति
तदपिपैरणीकमनमपेहग्रहस्यात्मन् पूर्णाणप्रहिस्वहिप्राडर्भावोनैतेवत्के
मेणाभिहितः तदनु प्रथमं नारायणात्संवेनतवंत्रह्मामेः सकाशाद्धिरविः
सृजातः तदनु ललाजोमहादेवोजातः एवंश्रीभगवतप्रवरोहणक्रमः
नमतेबालकेप्रतिसेकेनः प्रत्रमरोस्मिति इयनपनज्ञानेवेदनमात्रेविधाधि
रुवंपंतवेदनेनतद्रूपरूोंकारइति डोंकारमात्रोदनाएंवदपणाःघोडशानेमि
दे प्रथमं प्रणवोभूरादेवीपञ्चादशानरी महाराज्ञीघोडशाणाभिर्विष्णुया
स्यपंचतः विमर्शात्मकैः सर्वतः प्रपंचोघोडशानरी नारायणाद्भित्रेयप
स्मात्सूनृतिश्रुतेः यस्मात्स्वानपरोस्तिजातोयंपूर्णाविवेश भुवनानि विश्वा
प्रजापतिः प्रजयासंविदानास्त्रीणिज्योतींषिसचतेसषोडशी प्रथमधः
यस्मात्मात्रपात्मकात्प्रणवः जातः प्रपरेजायमानः प्रमेयादिवर्गःप्रवत
न्हेष्टोनास्ति प्रमेयादेजडत्वेनपरात्येनत्वाज्ञानतम् यः प्रजापतिर्जाय

श्री मानासंकल्पविधायीपरमात्माभुवनानिसर्वाणिप्राविश्य प्रविष्टोभव
३१ ति सर्वस्मात्परत्वेनसर्वव्यापकत्वात् सएवसर्वेश्वरीशजयात्मककारणात्म
केनकामेनइच्छाशक्तिसंतानेनसर्वं चेतनायमानः त्रीणिज्योतींषिसूर्यचं
द्रवह्निलक्षणानिप्रमाणप्रमेयप्रमात्रात्मकानिसंघटनेनसमवायसंबंधेन
गृह्णाति यस्मिन्द्यौःपृथिवीचान्तरिक्षमोतंमनःसहप्राणैश्चसर्वैरितिश्रु
तेः स्वयंप्रमाणमित्याङ्कः सोऽसमेयप्रवेदने योऽयंवाङ्कःपरतत्त्वप्रमात्र
रिदमेवनदीतिनेत्रालोकेप्रथय प्रजापतेस्त्वष्टरदाहकालाग्निरू
पो विष्णोः त्रीणिज्योतींषित्रीणिकूटानि कथइलादीनिपञ्चदशवर्णा
त्मकात्मा कूटत्रयज्वालारूपाणि सर्वतेजस्समवेतोभवति सषोडशी
श्रीविद्येतिवरारोहः सएवभगवान्षोडशी षोडशीरूपोभवति शुद्ध
प्राणगगनवायुवह्निसलिलपृथ्वीन्द्रियमनोज्ञवीर्यतपोमन्त्रकर्मलो
कनामरूपाख्यषोडशाकलपुरुषरूपमायात्मकोभवति देवीतिषोडश ३१

31

मत्वीममायाऽवलम्ब्येत्युक्तवान् योऽहमाहात्मीद्रूपत्वेन विष्णोः शक्तिरूपत्वेन
विततम इति विमर्शशक्तिनारायण्यो व भेदरूपत्वमाश्रीत्वा धीमता मेघापर
स्पर्शसामरस्यात्मा लीलाभावोमिश्रणं यामल महत् इति यावत् तथा च
कथासरित्सागरे देवी प्रति महादेववचनं मदीया योगमहिमा सोऽनन्तो विष्णु
स्वरूपात्मना योऽहि नारायणः मातृशक्तिः शक्तिमत्वं मम ततः प्रभूतिवि
व्याप्ततद्रूपद्वयमिदं मम परं नारीभावं तद्रूपं मत्वा हरिहरोऽगुः ध्वनैक्यसि
तिन्यकं स्वभक्तेषु हरेरंगनाम्नि गौरिहं भगिनी देवी तद्वत्तेन ज्ञानिवन्
न्यसुवृत् विश्वस्वरूपैव महामायाशक्तिः राजीभट्टारिकाद्येन त्वयमेव
श्रीभगवान् भगवते स्वमायया बोधयति प्रविश्यति मनुष्याणामसर्वकामव
दैवतदीनाम् प्रणोपहारबलिभिः सेव्यकामस्व वशदाम नाम यया स्वं
निस्यानारि च नराभुवि दुर्गेति भद्रकाली ति विजया वैष्णवीति च कुमु
दा चण्डिका कृष्णा माधवी कन्यकेति च मायानारायणीशानाशारदे

श्री
२२

मेकेति वेति नामानि निगद्याख्यातानि स्थानानि बालाग्र मद्भुल्लमल्ल
घोडशी ग्रामाद्दीनि प्रसिद्धानि त्रिकूटमाहुर्भावो यथा संहिताया त्रिपुर
हृदयमानस्य भैरवस्य महात्मनः हिमालयपन्तुः श्रेष्ठकृष्णमाणेतेजसा
संपारणोकषिणीववाणस्योल्लसज्जेनैपिव विलोज्योतिस्सश्रुत्यत्रेन देवत्रि
विधं पुरा शाल्मलिकटिज्योतिसलहेत्रिपथगापतः सथावणेनयाज्वाला
मावालेति प्रकीर्तिता कृष्णमाणेवयाज्वालानकर्णोमाप्रकीर्तिता न
लज्जेनैवयाज्वालाहुताशेति प्रकीर्तिता बालाग्रनालोहपुरंपातालेववव
र्णितं नकर्णोलग्ननाज्वालापुरंदौवर्णोमीमवति हृद्रास्य महतीज्वाला
मौवर्णे पुरमासस्तव एकदेवात्रताज्वालापुकदेवपुरत्रयम भस्माह
म्या स्थिता तु व्याप्य सर्वं जगत्स्थिते ति इति वेल्लवीशाक्तिरस्ति पुराव्याम
हामायेतितिनिर्णयः यथाविमर्शरूपेण जगद्व्यापिनी तथा कामकलावि
द्यावर्णरूपेणापि जगंमर्यासकलजननी राजेंद्रइति प्रकारान्तरेणापिक्व २२

रत्रियाद्योदशीनः स्वयं महेश्वरभट्टारकोणयोगिनीहृदये यथा श्री
वशान्मायाशक्त्याम्मूलविद्यायाएवमेवप्रवृत्ति जगत्कर्तृत्वेयथाव्याप्तस्तथैकत्वा
वह्निनाश्रिये पंचभूतमयंविश्वंतन्मयीमामतनानी तेनमयीमूलवि
द्यावृत्तश्चवकथ्ययामिते हकाराद्व्योमसम्भूतोककारात्तद्यम्भजेनः रेफा
दग्निः सकाराम्बुजलनतममभवः लकारात्पृथ्वीजाता तस्माद्विश्व
मयीमेवमा गुणाः पंचभूताख्याताः तेनांतनमयीशिवा यस्ययस्य
दार्थस्ययायाशक्तिःकल्पिता मामामवेश्वरीदेवी ममवोमहेश्वरः
व्याप्तंपंचवर्णैः मातृविद्याम्भूतगुणात्मिका पंचभिस्तुतथाचतुर्भिस्त्रि
भिर्द्विपिचाहवैः स्वरव्यंजनभेदेनसमस्त्रिधात्त्रभेदिनी समस्त्रिधात्त्व
भेदेन षट्त्रिंशत्तत्त्वरूपिणी तस्मात्तेनस्वभावावाविर्येषाभावात्तेनमदेति
प्रथमउन्मनायथार्थः शिवशक्तिसामरस्यप्रकाशाविमर्शाः सर्वात्मनेये
नप्रकाशाविमर्शोयवहतीभूतःमत पंचभूततनयाधविलमते तेषाम्मूला

श्री

२२

नामहत्तत्त्वाहंकारादीनिशक्त्याविमर्शयन्तीमूलनयासंपन्नाति शि
वशक्तिरूपपञ्चमूलानामेकायेनत्वाल्लक्ष्यविमर्शमयीकामकलाभगवत्
तीपराविमर्शः पञ्चानांमूलानांव्याप्यव्यापकभावेनपञ्चदशगुणाभवं
ति तथाहि व्योमादीनांशब्दः सर्वव्यापकः उत्तरोत्तरेषांव्याप्यः आका
शस्यशब्दोनामएकोगुणः वायोस्तेषांशब्दस्पर्शौ वह्नेस्त्रयः शब्दस्पर्श
रूपाणि जलस्यचत्वारः शब्दस्पर्शरूपरसाः पृथिव्याः पञ्च शब्दस्पर्श
रूपरसगंधा शैवंपञ्चदशगुणामहामूलानांमहादिकार्याण्यपिपञ्चदशै
ववर्णाः वाग्भवकूटीयानिपञ्च कपरशमूलानि कामराजीयानिष
ट् हसादीनिशक्तिकूटसंबंधीनिचत्वारिसादीनि एवंपञ्चदशाक्षर
रीरूपपञ्चमूलमयीसौभाग्यविद्यायस्याःयस्याःपदार्थस्वरूपायाःशक्तिः
समस्तासर्वैश्वर्यसमस्तामहेश्वरेणनिजेनतेनशिववशक्तिमयंसर्वंज
गदितिकूटत्रयार्थः विवरणकारशिवरूपेणापिशिवेनपश्यता २२

33

यो भंगं पत्नवेणकिं विमात्रेयद्दिनानितल्लत्रसत्नेत्रयपत्रमेघववविश्वाणीनं
विमर्षणाणाक्षिकणाह्रपाकुटाह्रपवहे त्वाविनिमत्नमैत्त्पान्स्कतृस्वदैःस
त्वयत्रिनास्त यनीययामेनिनन्त्यत्नैविश्याम अथमाघवनाशिलानस्याःश्रु
तःतस्याश्चापनमारभ्येति याववत् अथमाहेश्वाकृदशादिविपिनमिलिनं
सवेनगंगावगाहस्नानसानेनकाघमोविकविश्रुयशिवस्वाम्यघायाना
मना श्वात्वा तेमंत्रराजःप्रकाहितविमलमत्तंप्रदायःपरायपाञ्ज्ञा परात्प
रपोदेवनावेश्रीमहानंदपादांस्त्वलिख्यते श्रानंदपदमयाश्यमानंदनिष्ठ
तम्र पराममाय्यकुलानंदमतेदःसप्रकाषाते अथोवाच कृतांजलिर्भुरे
भैनावश्याश्स्त्रुतिमैरवत्रुम देवदेवमहादेवमहादेवसिद्धिप्रदायक श्रुत्वा
मिनाममहानाथमहाश्रुकेस्तानिणियम भवभेतनाःस्वासर्वेयत्त विघायः
गाणः रहःकिन्नरगंधर्वाःसिद्धाश्चविविधानराः अथोमाशेगश्रुनिनरके
विविधैःसदा ध्यानयोगबलाश्चवविद्धानेनवंजिताः पलिकाजनपाना

श्री· लेन सर्वे पितृयोगिनः भ्रामितास्तेन यान्त्यात्र भुक्तिमार्गेण मोहिताः सेषा
१५ मेकस्थानो देवः सर्वज्ञानस्य निश्चयम् शुद्धस्तेन महाकालजो वेशक्तिस्तला
यकम् श्रीभैरव उवाच साधु साधु महादेवि सम्यक् पृष्टं त्वया शुभे इति गुह्यं
माहात्म्यं देवि सर्वेषां ज्ञानिनां सिद्धयन्तः स्वरः सर्वे किन्नरा यक्षरागणाः
क्लिश्यन्ति सर्वे ज्ञानेन विना विन्दन्ति परं पदम् तत्कस्मात् परमया ख्यातं देवा
मयि ये नापि भवे येन येन च भावेन ह्यात्मनो हन्तुमापुत्रमम् तेन तेन मया
ख्यातं सर्वं सर्वज्ञेन सुन्दरि देव्युवाच किं प्रभो बहुना तेन तन्त्रसारस्य
निर्णयम् ब्रूहि मे परमेशान भवबन्धविमोचकम् श्रीभैरव उवाच ।
शृणु त्वं देवि यत्नेन एकाग्रेण मानसः तत्तेऽहं कथयिष्यामि महानन्द
करं परम् सर्वज्ञं सर्वमाश्रित्य सर्वं ज्ञानेन लक्षणम् भावाभावविनिर्मु
क्तं हृदयाम्बुजमध्यगम् स्वभावशुद्धं निष्कामं मनसा पश्यतामयम् निरा
लं महाशून्यं सर्वद्वारपरापरम् आधाराधेयसंमुक्तं तेन लक्ष्येन भावनम् १५

नबोधकंणंनैवननाडीवननयानीवैद्दापिंगलावैवसुषुम्णागांधारामारामः ना
नाहूनैननारैनन्केद्रैनवविंडके हूहूर्यैनैवनस्फोटेवहुबोमीलनैनव ल
लाटैनैवनामागूशिवैशोनिर्गमेनव नविदैनालिनोहूमीनाकाशोनैवनाद्
कै नैनिवायेनवोध्यानेनशुद्धयानवासनै नैवकेशरकेनैवऊर्ध्वकेनवस
ष्टे नविनायोनशुन्येवनाशून्येवाविलैनै नहूयोनववेदैर्पेननामाग्र
निरोहणे नव्याननिधिर्याद्योवायोवनोध्यायोनापेनाहूनै नगोलकेषिाले
नैवनाकेविस्यणाणयावणे ऊर्ध्वनायोनवामध्येनादैमध्यावसानेके न
पश्येवलनवासनेश्वस्लेपवोसिके नहूसोनववावलोहाविनोनवपिंग
लः नसेवनःकदृशेवर्गाः काष्ठुगविशने पोमशुकृविनाशुभाहेनहृष
नवजिनम सवानाभूलनैवैवसेककावेयनापरम पवनसांख्यनेकल्हुम्स
मनवैविकेवलम सव्रह्मासहूच्छेवसकः मनयेश्वरः सशिवःपरमोदे
वःसर्वेषांमाकेसेलिनः सयदेवःसवंदेवीसवंयोगिनःसयगुरुः सये

श्री
३५ ध्यानेन स्वयं ध्येयं स्वयं सर्वेषु देवता॥ यादृशेन तु भावेन योगी भावयते सदा
तादृशं फलमाप्नोति विनाऽत्र कार्यविचारणा॥ जटाभस्मधरा ये च ये च वाने
हेडुधारिणः॥ अन्ये च त्रिदण्डिनः शुद्धहलनामप्रयतात्मनः॥ स्त्रीवालशूद्रदिनाश्च
कर्पावरणधारिणः॥ बौद्धाश्च कुलशीलाश्च वज्रयोगिन एव च॥ अन्ये लिंगि
नकौपाश्च कृष्णपिच्छाविभूषिताः॥ ज्ञानसंधारिणश्चान्ये ध्यानपूजाक्रिया
न्विताः॥ एकदण्डास्त्रिदण्डाश्च हंसाः परमहंसकाः॥ शैवपाशुपताश्चाग्राः सा
ख्यावैष्णवधारिणः॥ अन्ये श्रौतक्रियाकाण्डे संनिष्ठाः प्रयतात्मनः॥ किमर्थं न
महेशान ह्यन्ये वा लोका ये त्विते॥ पदं देहि परार्थाय यथार्थं कथय प्रभो॥ श्री
भैरव उवाच॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यथार्थं च कथ्यमानेन संशयः॥ केवलं कर्मवन्तश्च
स्थूलमार्गसमाश्रिताः॥ स्वस्वकर्मनिविष्टास्ते निष्कलमलिंगं परापरं तेन ते वै
ग्रासमात्रं महाघोरं स्वर्गाकुलं दुःखेनानिपतन्त्येव नरके स्वर्गमागमात्। प
नमेकाश्चिन्तयस्य किमन्यज्ज्ञातुमिच्छसि॥ श्रीदेव्युवाच॥ देवदेव महानाथ ३५

35

इष्टाभिसंगमात्मने यदास्त्वहं न जानं लिकष्टकर्माणि संस्थिताः किं
मर्थं स्थूलमार्गेण कष्टं कुर्वन्ति योगिनः संकोचिनं गुहे किंचिद्दृष्ट्वा लभ
सम्भोगात्मा कुम्भन्ति ते पुनः सत्त्ववायुं जीवं महाकुलम् तेनोर्ध्वं चालिनादेन
त्वचाकवेधं शुचितेन च प्रयोगं यान्ति संशोधयन्ति पुनः पुनः केचि
द्वयं लिखायान्ते केचिद्दृष्ट्वा लिखाप्ययः नासस्थोऽयूरकाः केचित्प्राणान्कुम्भ
लिकेचन ग्रन्थिमेदयन्तु कुर्वन्ति योगमार्गपरायणाः पिबन्ति कासोमयाम
पयन्ति शणावोद्वयम् नत्रसंपुटकेकला बोधीयः पीडयन्ति च किंचि
द्विदलिनादिनेपि बन्तिशुचिनामयोः पोनापुनर्नितैनुत्रोचनेचपुनः
पुनः केचिद्रयोनिरोधयन्वायुमोहेणाशुचाने धाक्तिसबलनात्केचि
दन्ये शून्येचिन्तिनानं प्रत्ये केचिन्नमन्यन्ते तत्त्वसहजे कल्पनाः सहजा
निपुत्तचायुनामयातिसजनिच किंचित्रासिकयापततत्वचाय्योन
रोधयेत् प्रत्येसहजत्वायुवनेवेनेकदाचन कुम्भयन्ति नित्यानन्तरहस्य

श्री त्वेन भावनाम् केचिद्विष्णुमयं सर्वं जगन्मत्वा जगन्मयम् वासुदेवं प्रकुर्वते
१९ शुद्धात्मदारुकपादुकाः केचिल्लिङ्गस्वरूपं तु ईश्वरं शुभदायिनः पश्यन्ति
परमात्मानं नित्यं सहस्रं समाश्रिताः ओं वर्णैर्ज्ञकं रूपं पदार्थं पालयन्ति ये
गुरोः शान्तिं शिवो बालयन्त्येवं विश्वे योगमानेन तथा केचिद्यान्ति मुक्तिं
नि योगिनो बहवस्तथा मनसाशून्यं लयमन्ये पश्यन्ति तथापरे यान्ति
कालात्मिका जिह्वाः केचिद्विदुः तेन योगिनः श्रमेण कं शुभदोलीला
भावयन्ति शुक्लः डाकिनीं जालिनीं समाकारमन्ये ध्यायन्ति योगिनः पि
ण्डस्थं नाथं पिण्डपाशी तथापरे ओंकारं तु निराकारं केचिद्ध्यायन्
ति योगिनः षट्चक्रादिकमन्ये वलयात्मं शून्यं स्वयः केचिद्विदि
परमात्मनः पिण्डं तिष्ठन्ति योगिनः शून्यमार्गेण केचिद्ब्रह्मयोगबला
तः किमर्थं तेन क्लिश्यन्ति स्थूलमार्गपरायणाः स्वात्मना देहहीना
सुकंधरं ... क्रियासमो श्रीभैरव उवाच साधु साधु त्वया पृष्टा योगि १९

नोऽहं निराकाराणाम् निर्गुणं स्थूलसेवकं सर्वकारणकारणम् स्थूलध्यानरता
सर्वे स्वज्ञानपराङ्मुखाः ब्रह्मज्ञानं न जानन्ति मम मायाविमोहिताः नान्य
चौर्यं च भाग्यमितिमोहमार्गविमोहिताः वेदसिद्धान्तवादिकाः परमार्थं न स्मृ
स्थिताः कोऽपि हेकारमेव सर्वे कामक्रोधलोभमदमत्सराः एवं नियन्त्यात्मानं म
हामोहेन स्थापिताः शुभपापमयं दृष्ट्वा यावत्सर्वेऽपि योगिनः न भवन्ति
हे महामायावशीकृताः वेदादिशास्त्रसर्वेऽपि रुद्राः सर्वेऽपि वाचिनः
न स्थास्यन्ति रत्नानि ये सत्यसत्यं नमस्ताय ब्रह्मोवाच देवदेव जगन्नाथ मम
हे महाविकारक कारुण्यं क्रियतां नाथ कथ्यतां शुद्धिमार्गं स्फुटं श्रीभैरव
उवाच महाब्रह्म महायशं महामोहपरोक्षय शृणु ब्रह्मन् नयोग्रं महत् स्थित
हृदयं मम नकस्यापि न याथ्योऽस्ति वि... गोपनीयं प्रयत्नतः
यत्नेन श्रुत्वा सर्वलोके श्रीमत्कायविमलमानसेभ्यो लक्षणम् महा
नेदयं सर्वं निराकारं निर्गुणं सर्वं सर्वेश्वरम्

श्री॰ सहजे परमे हंसे नित्यानन्दे निराकुलम् निर्द्वन्द्वे चिद्विहीने स्वभावममलं परम
३७ शून्ये नानिर्नयर्थे न यमे शुद्धे महाशयम् सर्ववर्णमये हंसे सर्ववर्णविवर्जितम्
निरालम्बे निरालम्बं परमानन्दमद्वयम् सर्वज्ञादिस्थिते तत्त्वे भावाभावविव
र्जितम् मोक्षातीतं बलं तेजो रूपलेशं समर्जितः शुक्ले नाके शतो काशं सर्वं भू
तानवाविलम् यस्य स्वं सर्वतत्त्वानि प्रसूतानि महात्मनः यथा उत्पत्तिप्रलयातीते
नित्यानीते निरञ्जनम् कार्यकारणकलनेश्च सर्वद्वन्द्वविवर्जितम् परापरा
देवं महानन्दप्रकीर्तितम् न द्रष्टा न च दृश्यं च न ज्ञाता न च वेदनम् न त्रिको
णं चतुष्कोणं न स्थूलं न च सूक्ष्मकम् महार्णवानि राज्ञा रत्नं देवनोर्ध्वि
शेन मध्यमैः सनः सुप्रसिद्धे स्वसिद्धे शुद्धं परे नष्टानि स्थानमेन स्वनाशनः
इष्टतत्त्वा न वामे दक्षिणे वा नोर्ध्वं तानि मध्यमः सुप्रसिद्धं सर्वसिद्धेशु द्व
सर्वसिद्धालयं परम् शुद्धे निर्मले हंसे सर्वभ्रमविभ्रमविवर्जिते खगस्य खग
मध्यस्थं खस्वरूपं खमालयम् सर्वग्रासं सर्वमेकमनेकं सर्ववर्जितम् नि ३७

रेतं न विद्धि न कारणं न संकुलम् केवलं केवलं शान्तं शुद्धं सत्यं निर्म-
लम् नाहंकारं मनो बुद्धिर्नेन्द्रियाणि न गोचरम् शरीरं न विदेहं नि-
राकारं निर्मलं ज्ञानम् द्वन्द्वातीतं निराधारं नभस्तुल्यं सममलं ध्रुवम् शान्तम-
मलं निःसंगं ध्रुवं निष्कलं निरञ्जनम् यस्मात् सर्वाणि भूतानि जायन्ते तत्स्वरूपमेव
च नैव दुःखं सुखं वा मोहो नाकर्ता नैव भोक्तृत्वम् न कर्तृत्वं चैव न वेद्यं वेद
कं तथा न भावं भावकं चैव न लिङ्गं नैव लिङ्गिनम् न संख्या नाप्यसंख्यं स्यान्न तु
कोऽनेकं चापि न स्थूलं न सूक्ष्मं स्यान्न ह्रस्वं नैव दीर्घकम् न चान्तरं बहिर्नैव न
स्थानं नो मध्यमेव च नादिर्नान्तं विद्यते यस्य स्वरूपं नैव जीवानि नाप्यशु-
चिश्च न स्यात् किंचिन्नो ध्येयं न ध्यानमेव च न पिण्डं नैव ब्रह्माण्डं न बाह्यं न शरीरकम्
न जाग्रत्स्वप्नं सुषुप्तिं न मानं नैव तु तुर्यकम् नाभावं कस्यचित्तस्मान्नैव केव-
लम् चिन्मात्रं परमं केवलं केवलं केवलं ब्रह्म सत्यं सदा केवलं शान्तम् सुतां
कालवर्जितम् न जीवो जीवकं चैव न स्थानं सूक्ष्ममेव च न चैष ब्राह्मणो ब्रह्म

श्री॰ मदोन्मादविवर्जितः नभूमिर्नजलंचैवनतेजोवायुरम्बरम् नतारानक्षत्राना
१८ लोकम्बुलोकमथैवच नसाकारोनिराकारोनतुकस्यकेहेतुकः नल
योविलयश्चनमालिनामालिविवर्जितः स्त्रीलिंगोनचपुंलिंगोनषण्ढोननपुंस
कः नसाकारोनिराकारःसर्वोपाधिविवर्जितः ननामरूपमनस्तुहेलाहो
नलमेवच प्रपंचरूपमखिलं तेनयेनविनाभासतेऽविवर्जितम् नवाच्यंवाचकोऽ
हेवमननमननगोचरः सर्वाधाराम्भन्नदैवमेकारपरात्परम् यन्नमेकाग्रचित्तेन
ध्यात्वाकिमन्यत्परिपृच्छसि श्रीदेव्युवाच महासिद्धमहेशानसर्वेश्वरमहेश्वर स
र्वज्ञःसर्वकर्तात्वंसर्वसिद्धिप्रदायकः प्रथमंमुनयोनाथकथितंतत्वमुत्त
मम् केनोपायेनदेवेशनानायोनिसमामहाप्रभो तन्मेब्रूहिप्रसादेनयेनमुच्यन्ति
किंनरापति संसारसागरेघोरेमग्नाग्राहसमाकुलाः श्रृणुदेविप्रवक्ष्यामि ॥
भूत्वाकंतुःस्वयंपरम् नस्मान्नान्यदहंनाथयत्नाहिमापरमेश्वर माया
मोहेनतादेवमोहिताःकर्मबन्धने तेषांचमोचनार्थेनप्रबोधंवददेवमे। १८

कथ्यतांगुह्यसद्भावोवागतीतोऽस्मिभोवदः संसारस्यमहाग्राहः समस्तकर्म
भैरव ॥ श्रीभैरवउवाच साधुसाधुमहाभागसम्यक्पृष्टोऽहस्तुतिम
नदेकाग्रेणमनसाश्रृणुतानवगुह्यकम् यद्वत्वांसिमहादेवि लिङ्गयेनाव
ताद्वयेन येनविज्ञानमात्रेणपरंनिर्वाणमाप्यसि इच्छाज्ञानक्रियोभवन्मा
कोऽहंनमवगाह्वरम् जीवशक्तिसमावाप्तिर्महानन्दसमाहतः महानन्दप
देशात्स्वनमसजुः सदृढं सम इदंगुह्यंहितंदेविसिद्धेनवपरापरम् येनजा
नमित्यामात्रेणकर्मनामसनविमुति नमुतालिप्यतायजनमृतानात्वमान
लः नवसिन्धुकलङ्कावानगुणानवगाहिणः नैवमायायान्तकालैर्व्यासस
नवयस्यगोवरम् गाश्ववयोगृहेवयुज्ञानमायमानयेवव जानबोधानकाले
स्वज्ञायावदृविवर्जययत् नमस्तेतापरामसमस्वनलोवनवकल्पना लिय
यममृत्युनकर्मैः देवषोडशसेवना नस्नानन्नवदानमल्लनस्नाने दानमेव
नपिण्डपितृकार्येनन जपानियमोपिच यमनियमोननस्तोत्रानवेयाली

श्री·
३९ किंक्रिया न कामो न च क्रोधो यत्र मम स्वरूपं यं न च न मायानैव मोहः
श्च न मे कांक्षा यं न मो न च न हंकारो न मानमार्गो न रोगा ना गच्छ च प्रायश्चित्त हो
न लोभ स्वप्न जन्म च घानेभ्यः नैः न च मायया नामि द्वि स्त्रीत्वं यं कल्प पे वव
र्मो व मायने नैव देहन काय हन यो वह गलिका च द्विगासि द्वि स्वरूप मया नाले
न विवरम मार णोस्वरूपं नैव वाचि द्वेषा स्याय नेनेष्या ज्वरभ्रम नत्वहावे षा
वे प्रपाक षण मोहनम संभ नेवे इन्द्रजाल स्वरूप कर्म न यापरम शुद्ध
हृदकर्माणिकामम मायनमेव च मंत्रवादन्यस्पहहरे भ्रम न वेनालमाय
न म नक्रियात्रियानि कर्माणि रेद्व कर्माणि याश्रियानिव नकिंचित्का
रचेन्नमे हाटकेनाटके नया न क्रियात्काद्व कार्य न काहृष्पाषाणाणा
जनम सिद्धसमस्त वैश्यश्वान शूद्र हारीयान्कदाचन महासिद्धाध्य के वेवम
णिस्मा देश्रुणाष्टकम न्यूणवर्णे ज्वले सर्वे यादिशाम महामनन सर्वका
मं याति स्यज्य मन नजा तिवर्जितः स्वस्य स्वस्य मयो म्हवा नाकिंचित् विद्यते ३४

नयेन समनासानेनाशु समस्तः खसमाखसलक्ष्या समः सर्वतो विमुक्तेर्व समलो
ष्टा समकाञ्चनः निःशूले निःक्लेशनिश्चयत्रनेऽथ यथाजले समानिराश्रयात्मसम
वस्मनुमयेनसुखा समस्तासिद्धकेनव्याघ्रघातात्मनिनघातवे शुभाभाववभावस्वपवित्रो
त्वभावेगनवेननः इमनायामनः कृतानकिञ्चिदपिचिन्तयेन विनाशोला
केगोत्तीकलहसुपरिग्रहः यान्सुगोत्तोनकनेव्याख्येभाविनसुभाविनम
कोनकेवेसनामृक्कामहानन्दसमाश्लेन कोटान्तपेणासवेश्रपर्युटेनमहान
ले येनकेनुसत्तपेणायेनकोनचनेनव सेक्ष्यापर्यटेनक्रोपालेत्रवायवने
पिवा नष्टिगुप्तानत्रुपागावाहिपञ्चारिवनसेदयेन क्रिमिकोटपतंगादिन
जीवेष्ठानयेनकृचित नुस्तलोमाटनेकयोगाप्ताणनशोरखोदापि यथाशुभम
तिश्रानिपचेलिसमसर्वयत नत्वयाचिन्तनेकयायत्रनुस्तानवबुद्धनम नम
विचिन्तयेत्मनिरुद्धियाधौकदाचन देहिविनाननकनेष्याशभावेदनाति १
निष्ठिनेमवेष्टशुद्धभावाभावविवर्जितम पावपापविज्वरमृत्यानमहानदम

श्री· देहमेतत् सर्वज्ञ्याप्तसहृतिश्रुवसमरुद्रः सततेश्वरः सदेहः सव शुक्लहंसः कालोग्र
प· हाप्रभुः सतरुः परमोदेवः सर्वशिवः सवभैरवः सदेवीसर्वदेवैः देवः स्वयमःप
विकोलिनः ततस्मात्नतदि किं विधेन ज्ञानेहिसन्मतम् तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमहा
नेदंसम्भ्यसेत् तस्यधुतेयत्र विनतत्रैव विन्नेपायेन विलेयनेयदा विमेनस्त
५० नेमयतात्रज भैरोमहंसगाग्राहाश्रुगीनवाधांदिकाहलाः वाधमानानतत्रय
नेषाहाप्रतेवमंत्रगेः तच्छुयाप्रायास्तदैतसुवज्र णाघिहि सर्वदा नाग्निना
पाद्दहतोतोक्लिंद्यतेतनजलेतच इतिवस्यागतोयोगीदेवतेरपिरूज्यते तदा
तसौप्रज्वलेयोगी महानन्दमयोभवेत् अथाचाव प्रथमस्तफलंजमवाध
मेस्तफलंतपः प्रथमेसफलंसर्वेनयतहेनभैरव प्रथमेभातिहलकोणांश
तानमयिङलेभ्रम योगिनांहितांघायप्रतः पृच्छामिभैरव येनवेत्ति
नेसर्वतत्स्फुटं कथयप्रभो श्रीभैरवउवाच कथयामि मनदेहस्तनमानेहु
हरोममे यत्नाहंवप्रवद्धामियेनविंदंतियोगिनः याराधनपरोदेवःसर्व प·

कापीनिरंजनः तत्रविधिंसमाधायतत्किंविचार्यविनेयेन सर्वविकल्पगतं
प्राप्यान्तदान्तैः प्रजायते महानंदेस्मिन्नेतत्त्वैकाकारेणापद्यते तदि
हेतिमहामोहमहामायाविमोहिताः किंनयेनह्रन्तेश्रुत्वमनःश्रुत्वातत्थे
वव सर्वविकल्पगतं कृत्वा तत्किंविचार्यविनेयेन भावाभावस्वभावेनतत्वे
कथायेत्वंस्थितम् ग्रन्थानेयथावेलोस्थलस्तत्वोमसमोहिता इम
नेनस्वरूपेणनानाभावेनकारयेत् सर्वेहनात्रयकतोसमतामेयसर्वदा
वाहविकल्पनकतेच्यानुवाधनस्सभवा सर्वविकल्पविनाशहाविनेविम
सृपयेत् सर्वविघ्नविघ्नात्पविकल्पानाकिंविचार्यविनेयेन सर्वधर्मावत्व
तस्यात्समरूपविकल्पमयम् सर्वेन्द्रियार्थविकल्पानांकिंविचार्यविनेयेन
विनाविकल्पविलिङ्गोमहातद्विनाविवर्जितः सत्यमसत्यमयोभूत्वातत्किं
विचार्यविनेयेन हष्टविकल्पनकतेच्यास्तादविकल्पनेवव कामकविनाय
विरूपनाकिंविचार्यविनेयेन शून्यविनाभिसंयुक्तः शून्यविनाविव १

श्री॰ सिनः विष्णुमपरमप्याप्येन किंचिदपि विनयेन बुद्धिं विना न कर्तव्यामन
५८ विना नश्यैवच श्रुत्वेनानं जेसवेन किंचिदपि विनयेन नष्टबुद्धिर्यदावि
नामनश्रुवेन्द्रियाणिच नमायैकिंनेश्रुत्वन किंचिदपि विनयेन विनय
कलयेश्रुवमानेदं विनगोचरम् नहमायायासाविन किंचिदपि विनये
न् श्रुभावेभावनाहेमनसमावेगनवेसा श्रुभावेसास्यनोदेहो सेनश्रुश्रु
नेवयनान् सेवावस्या विनिश्रुतः सर्वविनाविवर्जितः स्तनवमिष्टवे
योगोमश्रुत्वेनानसघायः नहहिनिहियेश्रुत्वं उमनानकलावन उत्म
नायांमलालीनां उमनस्तुविश्रुत्वाने इच्छानपेभवयोगीकाइनेनवराव
वरम् येनशामासैवनानमश्रानेदपरश्रागतः श्रानरयेनविहितनश्र
स्येनेयमानवः स्वच्छास्तत्रनविदंनेवेन्द्रियणाव यानुगाः कर्णिनुमर्व
शास्त्रेषुनविदंनिकलावन नहस्यवेवसाकारेणनिराकारेननविषयेने चे
लोकस्थविनेयनत्रयाइभुवनानवम् नविदंनिनराम्वाप्रमत्यमवेनो ५८

शुभम् अखंडमंडलाकारं सवाशाभ्यासांतरस्थितम् अष्टदंष्ट्रलषोडशं
मूलाग्रसमोहारकम् सर्व्वेन हिंडमाकारं विंडकोटिसमाहृता अविस्फुरं
नरंगाभमसृष्टंवृद्धं तेजसा अग्रस्याययाम्लोकाशोमं यं रांशिमसमसुभम ना
नावर्णसमाकीर्णनाताकोटिसमाकुलम् अनेकनारकाकारज्वालामाला
समाकुलम् घोनवर्णानि सारंके क्षेत्रंहम्सं नेत्रचं नरंगालोलकल्लोलम
नमेव तैरेतनसुम् अर्द्धाधं व उरगसरुडहहाहाविनिषदम् श्रीदेव्युवाच
कीदृशंपत्रमत्रेतत्वं किंरूपं परमेश्वर तत्किमन्यं न ज्ञाने देवयुहिमेनिश्चयं
प्रभो श्रीमहाभैरवउवाच अकारमर्गुहितं सर्वंवितं कारणपरमं यथा
ज्ञातिनश्चाहित्यनेसवें ज्ञातिनमीत्यने तथा तद्रूपमेतनं मनसा ज्ञाप्तेना
हृतम् यथाग्नेःदेवरहेमकल्लोलोद्भूतेनतद्रूपत्वे तथा तद्रूपयेननत्वाग्निरालंब
परंपदम् कार्ष्ठं वह्निस्थितेलनलेल्पाद्यग्निगायापराघोष्ठतम् सर्वेन निर्वाय देहमया
सांवमरूतने उपचेउतिमितने त्रेयथाग्निमेलनाभवेत् दयायांतिसिद्धेरूपेन

श्री: ध्यायमुत्तानि निष्कलम् विहितेनिष्कलो भावेनवेनेता: प्रजायते प्रहृतेयानिवा
५२ नेदम मेनात्मत्रिविधिमते प्रवस्यागतयोगीशानेकिंरापिविनयेन फाल्गुविन
यांहेनिवौंबंगीवायाह्निकाद्गल: मनोबुद्धिनैवायमवस्यागतेवेनम: न:
बुद्धेहृत्त्रयानेस्नवक्षिबोनेत्राविघते जौवंशुक्लिं भवेनम्समस्त्रक्षुत्रयोमहेनले
कौडनेभुवनेनसर्वेमन्यम्ममम्नम्माय: जौवंशुक्लिनयात्माध्यानप्राप्तःरूपट्निष्प
य: यम्नुरेहक्ष्मेत्रयम्नम्सर्वकृयामिते श्रुयोवाच प्रथमेमफलाप्रताये
नेवबवहेमम प्रथमेभ्युनिरुक्तोणाबायुाहृक्तलानेप्रुय: मक्तोनोवाष्पम
नुम्नयान्भ्रहेनमेरव यमायायायिनेमर्वभूवेदानमिहेवचेनम: नम्स:
वैमफलेमामेमनेहृत्विगुरानक नथाग्रहिमहामिद्धपरोमाकावहेवमा
भुमात्निनोयेनभ्योयाविनाज्ञान्यज्ञामलमेश्वर: कृषेशुवैनिहेनोघमसाव
णोवडमलवम यनुमेमसायेदेवक्षेद्दयमवप्रवव श्रीभैरवउवाच मायानेकं
थिनेमर्वेममायाधेमवायकम मातान्मावनेवेउहोतहाउहयवंयदम न ५२

श्री ध्यायेनापि लिखेत्त्रिभिः सर्वोपकरणायवै कथयामि न संदेहो भक्तियुक्तो यथाश्चे
५२ दे गृहणार्थेन तोत्रय्य संतुष्टाः स्वल्पबुद्धयः परमार्थं न विंदंति ग्रंथकोटिशतैर
पि मायाविरहितो हेन संसारभयभीरवः न ते संशुद्धिमेष्यंति नरकव्याकुलिता
नरः गुरुशास्त्रविभवेन ध्यानयोगेन कल्पना वन तानि जन्मसहस्राणि भ्रमंत्या चेद्दुःखा
पितोस्म्यहम् मायाविहीनेन सम्यक्तेनामसा येनैवयम् तस्माद्दुत्तम वयाश्रेष्ठ
हृष्टेनेयं श्रुतममम् मोक्षतत्त्वं न सम्यग्मग्राम्ये नेव विद्यते तेषां प्रबोधनम
हे यवत्यामि महात्मनाम् श्रवणादेव लक्षणत्रयं तानि दोहाविदे फलम् प
णमनन्तं कुहष्टा समस्तार्थविशारदम् सर्वलक्षणसंपूर्णा मानंदपदबोधक
म् इति श्रीशाक्तिमहानंदकथायां सम्पूर्णं समाप्तम् ॥ शुभम् ॥ ॥

43

५२

